

JO. ANDR. Schmidt/ P. P.

EXERCITATIONVM
HISTORICO-THEOLOGICARVM
TRIGA

I.

DE MISSA SICCA

II.

DE MVLIERE IN ECCLESIA

III.

DE CVLTV EVANGELIO-
RV M

*annis ecclesiasticis, Bono cum Deo,
postbac edendis præmissa.*

J E N Æ,

Sumtibus JO. BIELCKII, Bibliopol.

Literis WERTHERIANIS.

M DC XCII.

JOHANNES. S. S. S. S. S.

EXERCITATIONVM

HISTORIAE THEOLOGICAE

TRIGINTA

DE MISSA TRIGINTA

DE MATHIAE IN ECCLESIA

DE CULTU EVANGELIO

R. V. M.

JOHANNES. S. S. S. S. S.

JOHANNES. S. S. S. S. S.

JOHANNES. S. S. S. S. S.

NOMINI

VIRI SUMME REVERENDI

GEORGI GOEZI

THEOLOGI

&

ORATORIS

ABSQUE LONGO TITVLORVM

SYRMATE CELEBERRIMI

DOCERI MEI AD CINERES

VSQUE DEVENERANDI

EXIGVAS HAS PAGINAS

IPSO GEORGI DIE

SACRAS ESSE VOLVI

JO. ANDR. Schmidt/ Prof. Publ.

Vir Summe Reverende
Socer Venerande

Nomini Tuo ut ipso no-
ninali die has pagi-
nas inscriberem, dua
sunt precipua ratio-
nes, quas me impu-
lisse videbis. Novi multis abhinc
annis Tuum erga me, hominem,
nullius adhuc nominis, constans
studia mea promovendi studium.
Vidi post hac tempora singularis
favoris indicia, ad invidiam us-
que illustria. Tuus nondum eram,
mea tamen tanquam Tua cura-
bas. Nunc Tuum cum Deus me
esse voluerit, tanta ex benignita-

Tua sentio, qua mens mea astu-
 rare quidem novit, lingua au-
 tem eloqui nequit. Grandes enim
 materias ingenia parva non su-
 ment, & in ipso conatu ultra
 vires ausa succumbunt. Quanto
 majus fuerit, quod dicendum est,
 tanto magis obruitur, qui ma-
 gnitudinem rei verbis non potest
 explicare. Prestent ergo hæc pagi-
 na, quod mihi datum non est; &
 per orbem dicant me esse Tuum,
 et ob innumera beneficia debito-
 rem. Sint hæc prima lineamenta
 tabula, quam in ara gratitudi-
 nis **NOMINI TVO** suspendo.
 Dabit Deus, dabit dies, vires &
 occasionem, ut illa deducatur ad
 eam perfectionem, quam in votis
 habeo. Caterum, quod alterum
 earum rationem caput, igno-
 rum mihi non est, quam nota Ti-
 bi

bi sint hac studia. Me ergo in hoc
 stadio currentem, consilio auxili-
 oque iuva, à recto tramite au-
 tem aberrantem reduc in viam,
 que regia salutatur. Pauci e-
 nim hodie sunt, qui scribentem
 amice moneant, cum plures ma-
 lint esse Placentini, quam Vero-
 nenses. Ex paucis istis, Tu pri-
 mus eris, cujus monita non dun-
 taxat expecto, sed certo mihi pol-
 liceor. Interea servet Te Deus
 Ecclesia, Academia nostra, toti
 familia, mihi denique quam diu-
 tissime, & saepe nobis reducat hunc
 sine face diem! Vale. Dabam e
 museo, die, quem Georgio in fastis
 sacrum esse videmus. A. O. R.
 M DC XCII.

LECTORI

S.

QUod felix atque faustum
sit, hanc exercitationum
historico-theologicarum
vigam, annis ecclesiasticis in fu-
rum, si Deus vitam & vires con-
ferat, edendis præmittere volui.
opus horum annorum erit, vel
argumenta rariora ex antiquitate
ecclesiastica illustrare, prout se
obtulerint; vel monumenta quæ-
dam veteris & recentioris ævi,
non dum edita, ex archivis, biblio-
thecis seu publicis seu privatis, a-
liisque locis, in sacræ historiæ
supplementum producere. Habe-
bunt ergo eruditi, quibus utantur,
& illi, qui ad notitiam harum re-
rum aspirant, quibus fruantur. Ex
his

his capitibus & hæc & futura, lector Benevole, judicabis. Si ultra vires aliquid me audere observaveris, tenerrimo dabis amor, quo in has literas feror. Quemadmodum enim sua quemque trahunt studia, sic me, quantum cura professionis publicæ permittit, cultura physicæ matheseosque, nec non historiæ sacre varietas totum tenent. Illa quidem, ut Deum meum, omnibus momentis miranda operantem, observarem. Hæc autem, ut Jesu mei per omnia secula providam Ecclesiæ curam, contra externos hostes defensionem, & ab ipsis visceribus castigationem illatam, sed & a Deo gratiose iterum sublatam, meo commodo, solatioque discerem. Cuncta hæc si tecum recte reputaveris, errantem vel excusabis vel amice monebis. Vale.

DISSERTATIO PRIMA

De

MISSA SICCA.

§. I.

Nondum orbis adoraverat
Romam, nondum Ponti-
ficis innotuerat nomen.,
cum ad aram Ecclesiæ,
quam Christum posuisse

fecimus, una fidelium mens, eademque ce-
remonia extitit. Quò propior enim Ec-
clesia temporibus Salvatoris nostri fuit, eò
remotior à varietate ac vanitate ceremo-
niarum, quas otiosa hominum mens exco-
gitavit, fuisse observatur. Ceremonia-
rum autem dum fecimus mentionem, non
res intellectas volumus, quæ ad substan-
tiam Eucharistiæ spectantes mandatum di-
vinum habent & praxin Apostolorum, at-
que hinc necessario observari debent: ut

A

in

in publico conventu, si possibile est, accipere panem & calicem, benedicere, distribuere, manducare, bibere, mortem Domini annunciare. Præter has sunt aliz, quæ mandato divino expresso quidem carent, in se tamen bonitatem habent, & ad ædificationem Ecclesiæ adhiberi possunt, ut lectiones ex Vet. & Nov. Test. preces, cantiones sacræ, &c. Iterum aliz dantur, quas indifferentes vocamus, & verbo divino non repugnant, ut ornatus tum altaris, tum sacerdotis &c. Denique observabis in hoc negotio alias, quæ superstitionem impietatemque sapiunt, utpote cum vivis atque defunctis sacrum hoc prodesse volunt; imò, si animæ in purgatorio detineri creduntur, unicum satisfactionis medium ponunt. Prioris igitur generis ceremoniæ sunt necessitatis, secundi & tertii christianæ libertatis, & quarti superstitionis ac impietatis. Quemadmodum autem durum est, ea quæ libertatis sunt, pro necessariis agnoscere, sic durius ea, quæ nec necessitatis, nec libertatis sunt, formula dictatoria sub anathemate nobis injungere, quod utrumque tamen Ecclesiam, quæ Ro-

ma.

una dicitur, fecisse scimus & dolemus. Iste enim jugum cervicibus nostris nec imponi debet nec potest, quod nec Patres nostri portarunt, nec illi ferendo pares se noverunt.

§. 2. Primis quippe temporibus sanctissimum hoc officium absolvebatur panis vini benedictione, mysterii brevissima, applicatione, panis fractione, utriusque distributione, & mortis Dominicæ annunciatione, ceu tres Evangelistæ Matthæus, Marcus & Lucas referunt. Hanc formam Apostolis sartam tectamque fuisse servatam, testari potest Paulus, qui Corinthiis mysterium hoc tradidit, quod à Domino acceperat. Reliquos Christi discipulos formulæ huic similiter inhæsisse, & Ecclesiis suis sub nulla alia ratione tradidisse, arbitrare non licet, cum eodem spiritu erunt impulsæ.

§. 3. Proximis abhinc annis qua ratione hæc peracta fuerit, testis esse potest *Justin Martyr. Apol. 2. pro Christianis p. m. 97.*

18. καὶ τῇ τῇ ἡλίῃ λειτουργίᾳ ἡμεῖς πάντα καὶ
 αὐτὸς ἡ ἀρχὴς μενόντων ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέλευ-
 γηται, καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν ἀποστό-

λων, ἢ τὰ συγγραμματα τῶν προφητῶν ἀναγι-
νώσκται μέχρι ἐγχαυρεῖ. Εἴτα παυσανμὲν ἀνα-
γινώσκοντες, ὁ προεστὼς διὰ λόγον τὴν ἐκτετατὴν
προκλήσιν τῆς τῶν καλῶν τετῶν μιμήσεως προ-
βίται. ἔπειτα ἀνιστάμεθα κοινῇ πάντες, καὶ ὡς
πίμπομεν. καὶ, ὡς προεφημῶν, παυσανμὲν ἐ-
μῶν τῆς ὁχτῆς, ἀρτῶν προσφέρεται, καὶ οἶνος
καὶ ὕδωρ. καὶ ὁ προεστὼς ὁχτῆς ὁμοίως καὶ ὁ-
χαριστίας ἔση δύναμις αὐτῷ ἀναπέμψ, καὶ ὁ λα-
ὸς ἐπὶ ὁφθαλμοῖς λέγων τὸ Ἀμήν. καὶ ἡ διὰ τοῦ καὶ
ἡ μετὰ τὴν ψῆφον τῶν ὁχαριστηθέντων ἕκαστος
γίνεται, καὶ τοῖς ἡ παρῶσι διὰ τῶν διακονῶν
πέμπεται. *Solis, qui dicitur, die, omnium
qui vel in oppidis, vel ruri degunt, in eun-
dem locum conventus sit: Et commentariis
Apostolorum aut Scripta Prophetarum,
quoad tempus fuit, leguntur. Deinde lecto-
re quiescente, presidens orationem, qua po-
pulum instruit, Et ad imitationem pulchra-
rum rerum hortatur, habet. Sub hac con-
surgimus communiter omnes, Et precatio-
nes profundimus: Et sicut retulimus (nisi,
pag. præced.) precibus peractis panis affe-
tur, Et vinum Et aqua: Et præpositus iis-
dem, quantum pro virili sua potest, preces
Et gratiarum actiones fundit: ac populus
fauste acclamat: Amen! Et distributio*

communioque fit eorum, in quibus gratia
 est acta, cuique presenti: absentibus au-
 tem per diaconos mittitur. Ex quo loco
 patet apparet ad nullum Canonem tunc
 temporis Ecclesiam fuisse alligatam, cum
 repositus licet prolixè, ceu in anteceden-
 tibus dixit, tamen *ὅσην δύναμιν αὐτῷ*, quan-
 tum pro virili sua potest, i. e. pro viribus
 S. gratia concessis, preces fundat. Ad-
 ducit Augustinum Ep. 57. ad Paulinum, Chryso-
 stomum hom. 18. In 2. Cor. & in 1. Tim. 2.
 Ambrosium Lib. 4. de Sacramentis. Imò
 quos Pontificii tanquam suos semper
 agni æstimarunt, idem de istis temporibus
 affirmant. Ex multis nunc produco
 Isidorum Strabonem de Reb. Eccl. c. 22.
 tom. 6. Bibl. P. p. m. 690. Quod nunc agi-
 mus, inquit, multiplici cantilenarum & con-
 cinationum officio, totum hoc Apostoli &
 ipsos proximi ut creditur, orationibus
 & commemoratione passionis Dominica, si-
 cut ipse precepit, agebant simpliciter. Et
 ratio majorum est, in primis temporibus
 missæ fieri solitas, sicut modo in Parasceve
 missæ (in quo die apud Romanos Missæ non
 fiunt) communicationem facere solemus;

(en! una vice per totum annum apud hos antiquitatis veræ vestigium recurrit) idest *premissa oratione Dominica, & sicut ipse Dominus noster praecepit, commemoratione passionis ejus adhibita corpori Dominico communicasse, & sanguini, quos ratio permittebat.* Huic addo Bernonem Augiensem Abb. in libello de quibusdam rebus ad missæ officium pertinentibus, cap. i. p. 710. T. 6. Bibl. P. *Igitur in exordio nascentis Ecclesie, inquit, non eo, quo nunc, modo vel ordine sacra celebrabantur missarum solennia, teste etiam beatissimo Gregorio Papa, qui inter multa quæ constituit utilia, cum in celebratione missarum, tum etiam in vario ecclesiasticarum rerum usu, ad conficiendum corpus & sanguinem Christi, orationem dominicam fecit decantari, sicut de eo scriptum est: Orationem Dominicam mox post canonem super hostiam censuit recitari. De hoc & de aliis cum quosdam murmurare sentiret piissimus Pater inter alia non dedignatus est hujusmodi rationem reddere, dicens: Orationem Dominicam idcirco mox post precem dicimus, quia mos Apostolorum fuit, ut ad ipsam solummodo orationem, oblationis*

hostiam consecrarent. Et valde mihi in-
conueniens uisum est, ut precem, quam scho-
lasticus composuerat, super oblationem dice-
mus, & ipsam traditionem, quam redem-
ptor noster composuit, super ejus corpus &
ordinem non diceremus. Sed crescente
aure religionis, simul accreuit decus ecclesi-
æ bonoris. Plures idem testantes qui
considerat, adeat *M. L. Ellics du Pin biblioth.*
novell. T. 1. p. 9.

§. 4. Atque hinc simul patere puto,
quod liturgiæ illæ, quæ vulgò nomine Pe-
tri, Jacobi, Marci, Matthæi, Clementis,
Ambrosii, Chrysostomi &c. circumferun-
tur, vel supposititiæ, vel non receptæ fue-
runt, vel si receptæ in Ecclesiis illorum vi-
rorum, non tamen necessariò illos auto-
res habuerint. De prioribus vid. *R. P. Fr.*
Natalis Alexandri H. E. sec. 1. cap. XI. art.
p. 80. seqq. Mr. du Pin. l. c. p. 8. seqq. In
specie quod Liturgiam Chrysostomi atti-
net, *Frider. Spanhemius Introduct. ad Hist.*
L. T. Tom. 1. p. 380. sequentia notat: in Ms.
antiquo satis Liturgiæ Chrysostomi, quod
penes nos est, ex Oriente allato hoc seculo,
charta pergamenâ, primò desunt omnia il-

la quæ habentur in vulgatis exemplaribus, de prævia confessione sacerdotis & diaconi, præparatione panis, commemoratione virginis &c. incipitque *εὐχή τῆς προσήτοιαι*, *ὁ θεὸς ἡμῶν ὁ τὸν ἁγίασιν ἄγειν* &c. Deinceps in medio & fine non pauca desiderantur quæ in codicibus impressis. Tùm latino- rum dogmati & praxi adversa plurima v. g. in appellatione *θυσίας λογικῆς, ἀναμνήσεαι*, in oblatione precum, laudum, votorum, quæ vera *προσφορὰ*, in compellatione Christi post consecrationem, nempe ut ex sancto suo domicilio attendat, ex throno sui Regni, & veniat sanctificare nos, καὶ ἔλθῃς εἰς τὸ ἁγιάσαι ἡμᾶς &c.

§. 5. Sed prælaudata illa ceremoniarum simplicitas vix ultra ann. 300. duraverat. Postquam enim ab externo hoste Ecclesiæ, vel nullæ vel paucae amplius timendæ fuerant afflictiones, interdum quidam ex devotione, alius quodam casu quasdam ceremonias, preces &c. addidit, quæ postea in memoriam viri alicujus de Ecclesia bene meriti fuerunt receptæ. Donec tandem res in eum devenerit statum, qui hodie in Romanensium Liturgia

edere est. Scil. talis est in SS. illo negotio
 remoniarum & precum series, à qua re-
 dere in ecclesia nemini integrum est.
 rimò Præparatio varia Sacerdotis cele-
 rari ; Introitus, seu orationes variæ,
 omni, alterni cantus, salutatio, Collecta,
 ctiones, Graduale, seu Responsorium
 ori ; Offertorium & alia prævia cano-
 ; Canon ipse secretò dictus à sacerdote,
 quo orationes variæ, Consecratio, Ele-
 tio, commemoratio mortuorum, Oratio
 Dominica, &c. tandem Communio, hinc
 postcommunio & consummatio Missæ.

§. 6. Non tantum autem res in hanc
 olem crevit, sed etiam varia Missarum
 ra fuerunt successivè introducta. A-
 nemim Missam fecerunt de *festo simpli-*
duplici, semiduplici ; aliam de *Dominica,*
feria, vel vigilia, vel octava, vel extra-
ordinem ; aliam *motivam*, aliam *pro defun-*
ctis, aliam *de sanctis*, aliam *albam, nigram,*
videm, rubram, violaceam à colore pavi-
 mentorum altaris, sacerdotis, ministro-
 rumque ita dictam ; aliam *siccam*, aliam
humidam, &c. Sed pleraque hæc nec à
 Christo, nec ab Apostolis Apostolicisq; vi-

ris, nec à primitiva Ecclesia instituta vel recepta fuerunt, prout id *Dallaus de religiosis Latinorum cultibus l. lX. cap. 4. seqq. p. 1188. seqq.* pluribus ostendit, singulorumq; jam memoratorum initia demonstravit.

§. 7. Taceo nunc futes illas controversias, quæ à Moralistis in sanctissimo hoc negotio moventur, ut dum quæritur: *An sacerdos possit consecrare hostiam post tergum vel parietem existentem? Et quid stante hostia post tergum, si per speculum cerneretur? an sacerdos, qui omitteret in consecratione particulam Enim, conficiat Sacramentum, vel saltem peccet mortaliter? quid si dicat, hic enim calis, S pro X? vel hic est corpus meum: vel hoc corpus est meum: vel meum est hoc corpus, an valide consecraret?* cujus generis plures apud *R. P. D. Anton. Dianam Panormitanum Tom. II. Tract. 1. de Celebrat. Missarum resol. 219. seqq. p. m. 130. seqq.* invenies.

§. 8. Si jam quis hanc rerum faciem cum antiqua illa & germana Ecclesiæ institutione & celebratione conferat, ei continget, ut quemadmodum *Florus* scribit: *l. 16. 8. Hodie Samnium in ipso Sammore-*
qui-

piratur; vel ut *Seneca* Epist. 91. loquitur: *Lugdunum quod in Gallia ostendebatur, quærat*; sic hoc rerum statu Eucharistiam in Eucharistia quærat. Olim quidem hæc actio inter mysteria referebatur, blenni formula: *Ite Missa est.* Catechumeni ab ea dimittebantur, imò arcebantur. Nunc uti moris non est, sic nec opus est, Christianos ab ea dimittere, cum vel certis oculis non videant, quid actiones revelint; imò dubitandum, an omnes sacerdotes intelligant, quid agant, & scopum illum assequantur, quem autores, de liturgiis atque divinis officiis scribentes, innotunt. Id quidem scire debebant, si sacerdotis munus implendum erat, quod etiam *Capitularium lib. 6. c. 366. edit. Baluzii* p. 991. urget; ut *baptisma catholicum servent, & missarum preces bene intelligant & ut psalmi digne secundum divisiones usum modulentur & dominicam orationem ipsi intelligant & omnibus prædicent intelligendam, ut quisque sciat, quid petit à Deo.* Sed talia ab hoc hominum genere non semper sperari possunt, cui certa nonnulla quorundam verborum dubiorum in
Bre-

Breviario Romano poni debet, qua ratione nimir. sint leganda, ut à *Barth. Gavanto in thesauro sacrorum rituum T. 2. p. 131. seqq. edit. ultima* factum fuit, quia debitorem se esse omnibus agnovit, etiam rudioribus è Clero.

§. 9. Prolixum nimis foret, si omnia rem hanc concernentia pro dignitate examinare vellem. Imo actum agerem, cum pleraque à viris eruditiss. vel excussa vel discussa fuerint. Labet hac vice exemplissima illa materia unicam decerpere particulam, & quid per *Missam siccam* intellexerint, quo in casu adhibita fuerit, quam *hic prae se ferat antiquitatem*, quando abrogata, & an planè cessaverit, quidque mali in se habuerit, paucis disquirere.

§. 10. Sicca igitur Missa dicebatur, quando Sacerdos potest accepta stola epistolam & Evangelium legere, & dicere orationem dominicam & dare benedictionem. Quia imo si ex devotione, non ex superstitione velit totum officium Missae sine sacrificio dicere, accipiat omnes vestes sacerdotales, & Missam suo ordine celebret usque ad finem offerendae: dimittens secreta, quae

ad sacrificia pertinent. Præfationem vero dicere potest, licet in eadem videantur angeli invocari ad confectionem corporis & sanguinis Christi. De canone verò nihil dicat, sed orationem Dominicam non prætermittat, & quæ ibi sequuntur, substantio dicenda, non dicat, calicem vel hostiam non habeat, nec de his, quæ super calicem vel eucharistiam dicuntur vel fi-
ant, aliquid dicat vel faciat. Potest etiam dicere: Pax Domini semper sit vobiscum, & exinde Missæ officium suo ordine pergat, melius est tamen alia omittere; ut verba *Guil. Durandi in ration. divin. l. 4. c. 1. p. m. 26.* quæ etiam excerpta habebis apud *Jo. Steph. Durantum de ritibus Ecclesie Catholica l. 2. c. 4. n. 8. p. m. 284.* *Jo. Bonam Cardinalem rerum liturgiarum, l. 1. c. 15. p. m. 211. seqq.* *Carol. du Rosne gloss. ad scriptores media & infimæ ævæ. Tom. II. sub tit. Missa p. 586.* *Dominicum Macrum hieroglyphico sub tit. missa p. m. 383. seq.* qui ritum hunc sequentem in modum ex Alberti Castellani sacerdotali lib. 1. tr. 4. c. 34. refert. Quoad missam siccam celebratur cum cotta & stola

la, fit confessio de more, dicitur tantum introitus, Gloria & credo (si occurrerit) Epistola, Evangelium, offertorium, Pater noster, Agnus DEI, datur pax, post Communio, orationes, quæ clara voce dici solent, datur benedictio, & Evangelium Johannis in fine. Ab his processibus tamen paulum recedere videtur liber Sacerdotalis à Leone X. probatus, & à Joh. Steph. Duranto ex Navarri libro de oratione Missell. 53. citatus, dum *Part. 1. tr. 4. c. 34.* ait: hæc ex ara leguntur, data benedictione post missam celebratam & Evangelio S. Johannis lecto, celebrans deponit calicem, & omnibus aliis paramentis retentis, stans in cornu epistolæ, versus ad altare, detecto capite legit absolutè ex missali introitum alterius missæ: Gloria in excelsis DEO, si illud in prima Missa non dixit, & illi missæ conveniat, alioquin ipsum prætermittit. Idem observat de Credo in unum DEum, subjungit, prætermittit, Dominus vobiscum & Oremus, orationem, epistolam, &c. Gerit igitur hic ritus *missæ* nomen, quia pleræque missæ partes in ea occurrunt. *Sicca* autem salutatur, quæ

line corpore & sanguine Domini, vel
sicut Pontificii loquuntur, quia caret non
solum consecratione, sed etiam sumptione
corporis Christi, ut ex collatione horum
cum supra adductis missæ solennibus & i-
sidorum Pontificiorum Eckii, Bonæ alio-
quinque confessione patet.

§. II. Quo in casu autem missa sicca
prohibita fuerit, quod alterum disquisitio-
nis nostræ caput est, tunc perspicuum fiet,
quædam ex Liturgicis à me fuerint sup-
posita. Primò, Missam non posse, nisi à
sacerdote jejuno celebrari, secundum di-
versorum Patrum præscripta, concilio-
umque statuta; & hinc secundo tempus
proximum missis habendis positum.
scilicet, exceptis missis nocturnis, quæ
in more erant & vespertinis, quæ di-
vini jejunii peragi solent. Inter horas au-
tem temporis matutini tertia, i. e. cum
quarta pars diei exacta est, à Telesphero, ut
Cassianus, vel à Damaso ut Baronius scri-
bit, huic officio tributa fuit, eo rigore, ut
Amalarius Fortunatus Leonem III. di-
cunt ad missam intrare viderit, sine cen-
tuncum dimittere (ægrè id ferente Bonæ
16.

L.c.p. 335.) non potuerit. Nunc autem missæ præsertim privatz quacunque hora dici possunt ab aurora usque ad meridiem. *Tertio*, etsi in Ecclesia fuerint dies polyturgici, cum sc. ecclesiæ festivitates occurrerint, tamen ordinariè semel in die missa ab uno sacerdote celebrari debebat, sicut & Christus semel voluit immolari. His præmissis, *Genebrardus libro de liturgia Apostolica* missam siccam commendat pro his, qui mane integræ missæ interesse non possunt, quales sunt, qui vel ante tempus missæ præfixum summo mane ante auroram in rus, venatum e. g. exire volunt; vel peracto jam officio accedunt; vel ob infirmitatem corporis aëri tamdiu exposti esse nequeunt. In his casibus non erat debitum tempus, vel non licebat sacerdoti repetere Missam, vel favori auditorum aliquid dabatur. Porro quoque locum habebat, quando defuncti post meridiem sepeliendi erant; pro qua re in usu fuisse suis temporibus idem testatur, seque Taurini anno 1587. in exequiis viri nobilis, qui vespere sepeliebatur, hujusmodi Missæ, cetero Diacono & subdiacono cantatz, interfuisse.

Et Tolosæ, dum post prandium de-
functi sepulturæ dantur, missam hanc ce-
lebrari, notavit *Job. Steph. Durantus de*
tribus E. C. l. i. c. de cœmiteriis. Et illi,
qui in terram sanctam iter susceperunt,
ex ea redierunt, vel etiam in Barbaro-
rum manus venerunt, hoc modo officia
vina peregerunt. Sic S. Ludovicum Gal-
liarum regem in captivitate penes Sara-
renos detentum, solitum fuisse hanc mis-
sam siccam audire quotidie, refert *Gviliel-*
mus Carnotensis in ejus vita, his verbis :
totum officium Missæ absq; Sacramenti con-
secratione assidue cum uno Presbytero prædi-
catore me adjuncto, sibi tunc temporis Cleri-
co suo, jugiter exolvebat devoto corde. Idem
firmat *Gaufridus* in vita ejusdem, quam
Missam sine Canone appellat. Tandem et-
iam in navigationibus (hinc nautica di-
citur) adhibitam legimus, tum ob pericu-
lum versandi sanguinem ob continuam
navis agitationem, tum quia locus hone-
stus in navi quibusdam non videbatur, in
quo sacerdos decenter possit missam inte-
gram celebrare. Hinc *Guilielmus de Nan-*
tico Monachus in libro gestorum S. Lu-
dovici

dovici narrat, religiosissimum regem, cum è transmarinis partibus rediret in Galliam, corpus Christi in navi decentissime collocari, atque ibi officia divina & missam excepto canone quotidie celebrari fecisse.

§. 12. Post hæc tempora acris fuit controversia inter Moralistas præcipue in Academiis Hispanorum de Missarum celebratione in mari, aliis planè negantibus permitti debere Eucharistiæ celebrationem, quos magno numero citatos invenies apud *Antonin. Dian. T. 1. tr. 1. de celebrat. Missarum, atque de S. Eucharist. Resol. 135. §. 1. p. m. 79. seq.* aliis autem affirmantibus. Inter hos omnes maximè mihi placet *Cardinalis de Lugo de Sacram. Eucharistiæ Diss. XX. Sect. 3. p. 534. seqq.* qui aliquot fundamenta adducit, ob quæ concedi potest, ut in mari aliquando celebretur. Primum est desumptum à consuetudine in Ecclesia observata: καὶ μέντοι πῶς ὁ πάντων διακονητοῖ καὶ θανατηφόροι ἱεροὶ τόποι καὶ τόπ. καὶ πῶς ὁ τῆς καθ' ἑκάστον θλίψεως τόπος, πανηγυρικὸν ἡμῖν γέγονε χωρὶς ἀχίς, εἰρημία, ναὺς, πανθ' ἕϊον, δεισμονία. *Cumque soli ab omnibus fugaremur siquæ*

opprimeremur, nihilominus tunc quoque festosegimus dies. Quivis denique locus, in quo varias arumnas sigillatim pertulimus: cur, inquam, solitudo, navis, stabulum, carcer, instar templi ad sacros conventus tragendos fuit, inquit Dionysius Alexand. apud Eusebium H. E. l. 7. c. 22. p. m. 268. & hos conventus Cardinalis Baronius tom. 1. anno Christi 17. dicit constitisse lectionibus & colloquiis spiritualibus & S. Eucharistia.

13. Rem clarius ostendent sequentia exempla, quorum primum Gregorius M. de Maximiano, Syracusanæ civitatis Episcopo, refert & seq. in modum describit: Neque hoc silendum puto, sunt verba „ Gregorii, quod omnipotens DEus super „ Maximianum famulum suum, nunc Sy- „ racusanum Episcopum, tunc autem mei „ monasterii patrem dignatus est monstra- „ miraculum. Nam dum iussione Pon- „ tificis mei in Constantinopolitanæ urbis „ oratio responsis ecclesiasticis deservi- „ rem: illuc ad me idem venerabilis Ma- „ ximianus charitate exigente cum fratri- „ bus venit. Qui cum ad monasterium „

B 2

meum

„ meum Romam rediret, in mari Adriati-
„ co nimia tempestate deprehensus: in-
„ æstimabili ordine atque inusitato mira-
„ culo erga se cunctosque qui cum eo
„ aderant, omnipotentis DEI & iram co-
„ gnovit & gratiam. Nam cum in eorum
„ morte ventorum nimietatibus elevati
„ fluctus sævirent: ex navi clavis perditis
„ arbor abscissa est: vela in undis projecta:
„ totumque vas navis quassatum nimis
„ fluctibus ab omni fuerat sua compage
„ dissolutum. Remis itaque patentibus
„ intravit mare: atque usq; ad superiores
„ tabulas implevit navem: ita ut non tam
„ navis intra undas, quàm undæ jam intra
„ navem esse viderentur. Tunc in eadem
„ navi residentes non jam ex morte vici-
„ na, sed ex ipsa ejus præsentia ac visione
„ turbati omnes: *sibi met pacem dederunt,*
„ *corpus & sanguinem redemptionis accepe-*
„ *runt:* Deo se singuli commendantes, ut
„ eorum animas benignè susciperet, quo-
„ rum corpora in tam pavendam mortem tra-
„ diderat. Sed omnipotens DEus, qui e-
„ orum mentes mirabiliter terruit, eorum
„ quoque vitam mirabilius servavit. Nam
„ diebus 8. navis eadem ad superiores ta-
bulas

las aquis plena iter proprium peragens,,
 tatavit. Nono autem die in Cothro,,
 nis castri portum deducta est. Ex qua,,
 ierunt omnes incolumes, qui cum præ,,
 do venerabili viro Maximiano navi,,
 bant. Cumque post eos ipse quoque,,
 iet egressus, mox in ejusdem portus,,
 osundum navis demersa est: ac si illis,,
 edientibus præ pondere sublevatio,,
 caruisset: & quæ plena hominibus in,,
 lago aquas portaverat atque nata,,
 rat, Maximiano cum suis fratribus re,,
 dente, aquas sine hominibus in portu,,
 covaluit portare; ut huic omnipotens,,
 Deus ostenderet, quia hanc onustam sua,,
 manu tenuerat, quæ ab hominibus va,,
 za & derelicta super aquas non potuit,,
 nere. *B. Gregor. Dial. lib. 3. c. 36. fol. 233. A.*
 qui posteris tradidit vitam Vulfranni, Ar-
 chiepiscopi Senonensis, Jonas Monachus
 ejus seculi scriptor, qui que à Frisiæ mo-
 ncho eam accepit, de ejusdem Sancti ad
 insulos pariter convertendos Apostolatus
 tempore ista habet, *quæ extant apud Sur. die*
u. Mart. Nec, inquit, silentio est prætereū-
 tam, quod divina pietas per eundem,,

„ Sanctum Pontificem operari dignata est.
„ Plurima enim virtutum miracula in
„ itinere, dum ad eam iret, & in eadem
„ gente per eundem fiebant; ex quibus
„ unum memoriæ tradere & posteris in-
„ timare commodum duximus. Denique
„ fratres, qui cum familiariter noverunt,
„ & coram quibus paratum est, dicere so-
„ lent, & maximè vir reverendissimus
„ Ulvando, tunc temporis Diaconus &
„ cooperator in verbo DE ejusdem Præ-
„ sulis, postea autem presbyter, & succe-
„ denti tempore ejusdem monasterii Fon-
„ tanellensis Abbas, in quo educatus fue-
„ rat. Dum enim navigaremus, inquit,
„ in Frisiam, positis nobis in medio mari,
„ quod adjacet regioni Morinorum, affuit
„ hora, in qua sacrificium Deo victimæ
„ salutaris offerendum erat. Tunc positis
„ anchoris, navis immobilis permanebat.
„ Et celebrante eodem S. Pontifice Missa-
„ rum solennia, ventum est ad locum, ubi
„ minister patinam Præsuli porrigere de-
„ buit: extensaque manu expectabat ho-
„ ram, quâ susciperet eam. Sed dum mi-
„ nister eam abluere vellet, in mare ceci-
dit;

prostratusque pedibus Sancti Ponti-
s, humiliter veniam precabatur, di-
em, quia dum eam abluere voluisset,
is manibus in mare elapsa profunda,
na petiisset. Moxque idem vir DEI fle-
ens genua sua ad Patrem Domini nostri,
esu Christi, precabatur ejus clementi-
em, ut qui quondam coram patribus in
ari rubro fecerat mirabilia, propitius
is adesset precibus; finita verò oratio-
e, imperat Diacono, ut in eum, in
nem patina ceciderat locum, mitteret
enum, quo facto, mox ab imo maris ea-
m patina divinitus reecta, ejusdem
ministri manui adhæsit. Quod videntes,
eunt, cæterique navis comites Domi-
um cunctipotentem totis viscerum
cordiis collaudaverunt, qui per ser-
um suum tale dignatus est operari mira-
ulum. Sicque commixtionem corporis
angvinis Christi idem Sanctus Præsul
ziens, nomenque Salvatoris glorificans,
rosancta Missarum solennia comple-
t. Hæc Uvando Abbas ad Jonam
his, quæ ipse vidisset: ex quibus præter
signis miraculi virtutem, intelligis, Le-

„ctor, non destitisse sanctos viros in mai
 „etiam, cum tranquillitas esset, religat
 „anchoris navi, celebrari ibi S S. sacrificiū
 „Missæ Deo maximè gratum, quod ipse
 „tanti editione miraculi patefecit. Inquit
Cæs. Baron. in Annal. Eccles. Tom. VII. ad
Ann. 700. p. 808. No. III. Quem in finem
 & nos hæc adduximus, non ignorantes ali-
 as quædam in hac ipsa historia desiderari
 posse. *Matth. Paris. ad ann. 1247. H. A. p.*
709. agens de Cardinale Legato Apostolico
 Sabinensi Episcopo, cui Henricus ab initio
 ingressum in Angliam non permiserat, do-
 nec jurasset in anima sua, quod ob nullum
 Regis vel regni vel ecclesiæ detrimentum
 in Angliam veniret, scribit: *Cum navem a-*
scensurus esset, quam opulentissime commu-
niverat multo frumento & doliis quamplu-
rimis vino plenis præelecto, & aliis victuali-
bus, iussit cuidam fratri de Ordine predi-
catorum in ipsa Missam celebrare, quod &
factum est non sine multorum, qui hoc non
præviderant, admiratione. Habebat nam-
que in ipsa navi, sicut de Arca Noe legitur,
diverticula & tristegas, cameras & concla-
via, quæ specialiter propter ipsum artificia-
liter

ter fuerunt composita. Vide Bedam in S. Benedicto Episc. c. 21. Nec tacendus est Ambrosii locus de obitu fratris sui Satyri, Operum Tomo IV. p. m. 149. B. ex quo usus Eucharistiæ in navigiis quoque patere potest. Sic autem se habet : *Quid igitur observantiam ejus erga DEI cultum prædixit. Qui priusquam perfectioribus esset initiatus mysteriis, in naufragio constitutus, cum ea, quæ veberetur navis scopuloso vado, & urgentibus hinc atque inde, fluctibus solveretur, non mortem metuens, sed ne vacuus mysterii exiret e vita, quos initiatos esse cognoverat, ab his illud divinum illud fidelium Sacramentum poposcit : non ut curiosos oculos inferret arcanis, sed ut fidei suæ consequeretur auxilium.*

§. 14. Præter consuetudinem autem arguit Lugo, quod celebratio Missæ in mari, non sit contra jus naturale, vel divinum vel humanum. Dein nec illos autores contrarios huic sententiæ putat, qui negant, cum respiciant periculum fundendi sanguinem & indecentiam : sed vero non datis, prout testimonio nautarum non dantur, sine dubio eam concedent.

Addit tandem rationes, ob quas si fieri potest, non omittendum judicat hoc negotium. Nimirum ut præceptis gravissimis satisfiat, legis divinæ major observantia sit, otium vitetur, & pericula omnia impediantur.

§. 15. Sed satis de his. Antiquitatem hujus Missæ alii multis retrò seculis repetunt, alii ex proximioribus. *Jo. Stephanus Durantus l. c. p. 284.* putat, Socratem hujus rei jam meminisse, licet id absolute assertere non audeat, cum tò videtur adjiciat. Sic autem *Socrates H. E. l. 5, c. 22. p. 287.* αὐτῆς δὲ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῇ περὶ τὴν καὶ τῇ λειτουργίᾳ ὡδασκὰ ἢ γραφαὶ τὰ ἀναγνώσκοντα, καὶ οἱ διδάσκαλοι ταῦτα ἐρμηνεύουσι, πάντα τὰ συνάξεως γίνεται, δίχα τῆς τῶν μυστηρίων πλῆτης. Καὶ τὸ τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἔθους ἀρχαίου. *Præterea Alexandria, quarta Feriâ, & ea, quæ dicitur Parasceve, leguntur S. Scriptura, easque Doctores interpretantur; & cuncta sunt, quæ ad Collectam pertinent, præter mysteriorum celebrationem. Atque hic mos Alexandrinæ Ecclesiæ vetustissimus est. Ex quo loco videtur fundamentum sumi posse pro Missa sicca. Verum Socrates*
illo

no in loco agit de discrepantia Christianorum circa Festum Paschale, aliorumque; prout ante Pascha solitorum, tum ratione temporis jejuniorum, tum etiam ciborum; quibus porrò subjicit varietatem Collectarum circa hoc tempus. Nam cum omnes ubique terrarum Ecclesiæ per singulas hebdomadas die Sabbathi sacramenta celebrent, Alexandrini tamen & Romani vetustam quandam traditionem, prout, id facere detrectant. Sed Ægyptii, qui Alexandrinis vicini sunt, & qui Thebæ incolunt, Sabbatho quidem Collectas celebrant: non tamen sicut mos est Christianorum, sacramenta percipiunt. Postquam enim epulati sunt, & omni ciborum genere saturati, sub vesperam oblatione facta communicant. His tandem additur locum supra citatum, ex quo Missa sicca, prout in Ecclesia Romana moris fuit, nullo modo stabiliri potest. Nam quod est factum, tantum Feria quarta & ea quæ dicitur Parasceve actum fuit: Missa autem sicca non tantum his, sed aliis quoque diebus fieri poterat, ceu supra patuit. Deinde iterum in Ecclesia Alexandrina, aliter in
Ro-

Romana obtinuit, in qua referente Strabone die Parasceves mysteria peragi solent. Tandem in Ecclesia Alexandrina illo tempore Doctores sacras Scripturas interpretabantur, quod in Missa sicca observatum non esse scimus. Addo & illud, aliorumque judiciis submitto, annon vox *συναγωγῆς* pro cœtu & congregatione h. l. sumi possit. Ut enim *συναγωγή* est cogere cœtum, ita *συναγωγὴ* propriè congregationem dicit. Adeò ut *συναγωγὴ* esse potuerit aliquando sine celebratione mysteriorum: at celebratio mysteriorum nō sine *συναγωγῇ*. Si hoc concedatur, tunc sensus hujus loci erit, hac die in Ecclesia Alexandrina conciones saltem fuisse habitas, Eucharistiam autem non fuisse celebratam. Evolve etiam Svicerum in voce Synaxis p. m. 1110. seq. Vel si quis ex voce *collectæ*, quæ *συναγωγῇ* respondet, colligere velit, omnino missam esse intelligendam, ille iterum non habebit consentientes Pontificios. Hi enim ipsi fatentur collectam cum missa non reciprocare, sed cum *Walafrido Strabone* c. 22. *collectas nuncupari dicunt, quia necessarius orationum petitiones compendiosa brevius*

te colligimus seu concludimus. Vel, ut Mi-
 crologus c. 3. de Ecclesiasticis observationi-
 bus: Sacerdos, qui legatione fungitur pro
 populo ad Dominum, omnium petitiones in
 orationibus colligit, atque concludit. Itaque
 collecta est tantum oratio, concludit P. Jo.
 Lud. de La cerda adv. S. c. XLII p. 44. Si ergo
 hoc, tunc sensus hujus loci esse posset, hac
 die in Ecclesia Alexandrina conciones fu-
 isse habitas, nec non preces pro communi
 populi salute fusas, Eucharistiam autē non
 fuisse celebratam; cum *πλετὴ τῶν μυστηρίων*
 hoc non denotet unum actum Eucharistiæ,
 quem dicimus consecrationem, sed com-
 plexum variorum actuum, ceu ex supra ci-
 tato Justinii Martyris loco patet, ubi preca-
 tiones post SS. scripturarum interpretati-
 onem peractæ opponuntur precibus, quas
 propositus, quantum pro virili sua potest,
 cum gratiarum actione fundit. Cum ergo
 nihil firmi ex loco Socratis pro hac Missa
 colligi possit, placet mihi sententia B.
 Gemniti in Exam. C. T. P. secundæ p. m.
 16 seq. de Origine Missarum privat. Sci-
 cet principio fervente populi devotione,
 et persecutionum procellis magis in-
 flam-

flammabatur, quotidie cœtus ecclesiasticus conveniebat ad celebrationem & communicationem cœnæ Dominicæ. Postea refrigerante populi ardore, generâlis populi conventus propter secularium occupationes, non potuit nisi Dominicis festis & solennioribus diebus celebrari. Ibi vero Clerici & Religiosi quotidie tamen frequentabant sacra officia, & inter se retinebant quotidianam communionem, quam privatam Missam postea dicebant. Cum vero & illa quotidiana clericorum & religiosorum communio non amplius frequentaretur, sacerdotes nihilominus quotidie pro more veteri aras instruebant. Ibi tunc, alicubi, quando nō aderant communicantes, preces, lectiones & cæteri ritus ad synaxin pertinentes, exceptâ consecratione & communicatione celebrabantur. Et hæc missa dicebatur sicca. Ad quam periodum B. Chemnitius locum Socratis quidem refert, non q̄. in eo missam siccam in totum fundatam fuisse putaverit, sed quod simile saltem aliquid fuerit, ob omis- sam communicationem cœnæ Dominicæ licet ex diversa ratione scopoq̄ diverso.

Cœte-

Cæterum ab hac Chemnitii opinione non abire videtur ipse Cardinalis Bona in loco supra citato p. 21. ita scribens: *Missæ sicca ab indiscreta & privata quorundam devotione duxit originem, cui nimium indulgentes fuerunt sacerdotes.*

§ 16. Quo autem præcisè seculo, aut seculi decade ortum habuerit, determinari fortè non poterit. Existimant tamen *Guilielmus Estius orat. 13. Theol. & Laur. Antmetter libr. 2. de vet. Clerico & Monacho c. 84.* paulò ante Quidonem de monacho Rocherii cœpisse, à quo laudatur & approbatur *tract. 4. cap. 7.* Manipuli Curatorum, quem scripsit Anno 1333. Sed rectè, monente Bona, errant, quia ut vidimus, iam in usu erat vivente Sancto Ludovico Rege, qui obiit anno 1270. eamque describit Durandus, qui eodem tempore vixit, & Petrus Cantor, qui floruit an. 1200. ipsidem meminit in verbo abbreviato c. 14. ubi ait, Missam siccam esse sine gratia & humore confectionis Eucharistiæ, & nihil fidelibus prodesse. Verum adhuc alius ascendendum puto, nimirum ad seculum octavum & nonum, in quæ initium missæ.

missarum solitariarū (monente B. Calaneo
in dissert. de missis solitariis §. 12.) probabi-
 liter conjici potest: nam ex capit. Caroli
 M. c. 6. editionis Baluzii T. 1. p. 215. & capit.
 l. 1. c. 6. p. 705. constat, Presbyteris prohi-
 bitum fuisse ejusmodi missas celebrare,
 absque communicatione. Titulus capituli
 est: de presbyteris missas cantantibus &
 nō communicantibus. *Auditum est aliquos
 Presbyteros missam celebrare & non com-
 municare, quod omnino in canonibus Apo-
 stolorum interdictum esse legitur. Vel quo-
 modo dicere recte potest, si non communica-
 verit, sumpsimus Domine sacramenta! Hi
 vero per singula capitula in statutis Nicani
 concilii legere potestis, seu & in aliis san-
 ctorum patrum synodalibus edictis.* Canon
 autem Apostolorum 9. ad quem capitu-
 lum hoc provocavit, sic se habet: Si quis
 Episcopus aut Presbyter aut Diaconus vel
 quilibet ex sacerdotali catalago facta obla-
 tione non communicaverit, aut causam di-
 cat, ut si rationalis fuerit, veniam consequa-
 tur, aut si non dixerit, communionem pridi-
 tur, tanquam qui populo causa lesionis exti-
 terit, dans suspensionem de eo qui sacrificavit,
 quod

quod non recte obtulerit. Licet autem canon hic & ipsum capitulum totius officii recitationem improbare videantur, non partium; tamen ex supra dictis & sub finem addendis patebit, verba canonis & capituli respicere posse preces, post communionem in missa sicca addi solitas. An autem præcise vel seculo octavo vel septimo, vel quovis priore cœperit, demonstratu difficile manebit.

§ 17. Si ergo ponamus seculo octavo vel nono missas illas siccas cœpisse, & decimo quarto, imo adhuc quinto decimo in more fuisse, tunc per decursum quinque seculorum duraverunt. Licet enim ex antea citato loco capitulorum Caroli M. constet, prohibitum fuisse presbyteris eas celebrare, & in diversis Conciliis idem repetitum erit, ut in Concil. Parisiensi Anno 1212. 1212. cujus lema est, *de sacerdotibus, qui missarum multitudine onerati, conductitios habent sacerdotes, vel siccas Missas faciunt: propter quæ ipsos oportet conductitios habere sacerdotes, vel alia eis vendere scienda.* Nec, ut à prædictis se exonerent, siccas Missas faciant pro defunctis, sed eadem abstinctione prohibemus &c. Vid. Concil.

Sarisber. an. 1217. c. 38. Tamen, ut totum negotium Missæ quæstuosum est, ita sacerdotes plerique avaritiæ dediti difficulter ab omissione illius retrahi potuerunt. Concilium Tridentinum nullam hujus rei mentionem facit, multò minus in eo fuit, ut abusus hi tollerentur. Prudentiores tamen Ecclesiarum gubernatores, postquàm per Reformationem plurima observaverant, sensim atque sensim eam abrogarunt. Hinc Cardinalis Bona loc. cit. scribit: *Nunc provida Episcoporum cura ubique gentium, ut puto, obliterata, & abrogata est.*

§. 18. Et profecto quoties primæ reformationis tempora repeto, quoties quosdam Episcopos, concionatores aliosq; in Germania & præcipue in aula Cæsarea ecclesiasticos viros, quibus salus gregis curæ cordique fuit, cogito, toties penitus mihi persuasum habeo, si penes illos stetisset, aliam plane Ecclesiæ Romanæ faciem nobis reliquissent. Quæ quæso fuerunt Ferdinandi Cæs. consilia, sine dubio à prudentibus Ecclesiasticis viris data, tempore Concilii Tridentini? Cuncta aliter nonduntaxat optabat, sed & volebat, urgebatque.

que. Nemo nos de hac Cæsaris mente
 etiores reddere poterit, quam epistola,
 sua Maj. ad Pontificem scripta, cujus re-
 per habetur apud Petrum Svavem Hist. C.
 T. lib. VII. p. 766. & ipsi Cæs. Maj. arti-
 culi de reformatione Ecclesiæ, per orato-
 res in Concilio Tridentino propositi, apud
 Goldast. Const. Imper. Tom. II. p. 375. seq.
 ex parte decretum Ferdinandi de com-
 munionem sub utraque in provinciis Austriæ
 XIV. Junii MDLXIV. Cui non possum
 non addere Matthiæ Cithardi conciona-
 ris Cæsarei epistolam manuscriptam, ad
 Reverendissimum olim Episcopum Julium
 Bogium superiori seculo exaratam; quam
 urgente & meritis Illustris atque Gene-
 rosus Dn. Bernhardus Pflug Aulæ Cizensis
 Mareschallus, una cum aliis Julianis pro-
 mittere edendis ex Musæo suo gratiose mihi
 communicavit, & publici juris eam facere
 permisit. Sic autem se habet:

Observantiam meam perpetuam
 cum omni reverentia & subiectione.

Quod parcius ad Celsitudinem tuam
 nunc scribam Reverendissime, illus-
 trissimeque princeps, non tam frequentia
 aliorum meorum, quam Decani tui can-

dor eximius facit: quem multis nominibus mihi harum officio literarum apud eandem Celsitudinem Tuam & fideliter & copiose functurum, pro suo erga me studio, meaque in illum fide, certissime mihi persvadeo. Cæsarea Majestas, cum nuper ex Cardinali Lotharingo, aliisque quibusdam magni nominis viris, sacri Concilii Tridentini negotia non eo ordine ac modo procedere intelligeret, qui nobilibusque piis & catholicis Regibus ac principibus spem certam optati exitus præterret, pro eo, quo ardet zelo ac studio inventissimo, promovendi ea, quæ ad Dei gloriam propagandam ac pristinam Ecclesiæ Catholicæ unitatem ac tranquillitatem pertinere videtur, ad sanctissimum Dominum nostrum privatim, ad Concilii vero legatos & patres conjunctim prolixas litteras dedit, quibus pro munere advocati summi Ecclesiæ DEI, cum omni reverentia & modestia ea proponit, quibus violentia horum temporum ac incommodis multis, partim præsentibus, partim imminentibus obviam iri posse, prudenter existimat. Leget autem sua Majestas inter reliquos sequentes articulos. 1. Ut tam abrupto &

intem-

intempestiva Concilii dissolutio, quam
eodem colore quocunque quæsitâ su-
pensione, modis omnibus caveatur, quod a-
liqui nulla ejus semel aut dissoluti aut su-
pensi, redintegrandi, revocandique hoc
ulcerato tempore spes sit futura reliqua.
2. Ut concilio sua antiqua relinquatur li-
bertas, adeò ut non solum legatis Pontifi-
cis, verum etiam Cæsaris, aliorumque
regum ac principum catholicorum orato-
ribus integrum sit, ea quæ necessaria sunt,
pro suarum provinciarum salute ac cõser-
vatione in Concilio proponere. Ejus postu-
lata causam præbuit decretum nuper edi-
tum in Concilio, ut nemo, præter solos le-
gatos, proponeret. Vafre quidem, ut
propositum reformationis, quam Cæsar
etque urgent, evertant & excutiant, uti
vidam judicant. 3. Ut patribus ac theolo-
gis in Concilio libera permittatur nõ mo-
do dicendi, sed etiam decernendi facultas,
et posthac in rebus Concilii (ut vocant)
oecumenici, quo universalis Ecclesia re-
presentatur, necesse sit semper, ut sit, Ro-
mam quasi ad secundarium Concilium re-
currere, & ex eodem primarii regulam &
directionem petere. 4. Ut acriter refor-

mationis negotium tam in capite quam in membris instituatur. De Conclavi Romano, Electione Pontificis, Cardinalium, Episcoporum ac prælatorum majorum incipiendo. Item de beneficiis ac residentia. Quorum rerum neglectus tempestates has & procellas horrendas in ecclesiam Dei invexit. 5. Admonet Pontificem & obsecrat per omnia sacra, perque ejus benignitatem, qui nostras calamitates, cum in forma DEI esset, ad formam servi, mortemque crucis pro reducenda ove perditam se demisit, ut ad Concilium venire non detrectet, promittitque eandem suam Majestatem Tridentum venturam, & causam laborantis ecclesiæ publicam viribus, opibus ac sanguine suo promoturam. 6. Coarctatio petitur licentiæ dispensationum, aut potius dispensationis licentiarum. 7. Ut calicis usus ex consensu & authoritate Ecclesiastica, pro conservandis exiguis Catholicæ nostræ religionis reliquiis, concedatur, fiatque provisio & dispositio pro temporum horum iniquitate super conjugio sacerdotum. 8. Ut pro administratione sacrorum, aliisque rebus ecclesiasticis nihil penitus exi-

exigatur. 9. Ut officiis omnibus rectè
prospiciatur, habeaturque in promotio-
ne ad dignitates, ætatis, qualitatibus, virtu-
tum, ac meritorum præcipua ratio. 10. Ut
obscindatur prorsus simonia, exemptiones-
que secularium & regularium, quatenus
expedit, tollantur. 11. Ut scholæ piæ cum
applicatione partis reddituum monaste-
riorum & ecclesiarum ditiorum institu-
antur. 12. Ne sententia excommunicati-
onis pro levibus causis feratur, sed ad ve-
rum usum applicetur. 13. Ut confici-
atur summa doctrinæ christianæ, cum
postilla, catechismo, explicatione cere-
moniarum; simulque indicentur, qui li-
beri amplectendi, qui fugiendi. 14. De
collendis Commendis, regressibus ac o-
mnibus istis scandalosis practicis. 15. Ut
certis temporibus Synodi & Concilia pro-
vincialia celebrentur. Postremo, ut cano-
nes de vita & honestate Clericorum re-
noventur, & executioni mandentur. Ma-
gna Cæsaris pietas & singularis prudentia
videt, non alia meliori fortiorque ratione
bonos in officio contineri, malos verò re-
duci posse, quam si sordibus istis crassissi-
mis è domo DEI expurgatis, singuli offi-
cio

cio suo fungentes, primum Deum, postea
populi aversos animos conciliemus. Ex-
pectamus responsum sanctissimorum,
quod DEus felix largiatur. Mantuanum
Cardinalem & Gvvilium ducem rebus
publ. ante tempus exemptos gravissime
ludemus omnes. Deus ruinis Ecclesiz
suz ex alto prospiciat, hasque tempestates
componat. Ecclesiz pastor summus
Christus Jesus Celsitudinem Tuam rebus
publicis quàm diutissimè servet incolu-
mem, cui me quam humillime commen-
do, futurus ejusdem & amantissimus &
observantissimus semper. Utinam ad ho-
rulam unam colloquio Tuo doctissimo
frui liceret. Datum quoque citissime &
tumultuarie Oeniponti Dominica Oculi
post concionem sacram An. 1563.

Reverendissimo in Christo patri
ac Domino D. Julio Pflugio Epi-
scopo Naumburgensi, Domino ac
Patrono meo benignissimo.

Celsitudinis Tue

observantissimus

Matthias Cithardus, Concionator

Cæsareus; quem etiam Maximilianus Imp.
pro Ecclesiaste ascivit, ceu ex epistola MS.
Ant. ArchiEp. Pragensis ad Pflugium de 19.
Aug. 1564. video.

Scd

Sed quo me rapit dulcis memoria ple-
ioris reformationis, quam viri cordati &
intenderunt, sed non obrinuerunt!

§. 19. Redeo ad missam siccam, quàm
tant nonnulli adhuc quotannis semel,
pe die Parasceves ante Pascha celebra-
& cum missa præsanctificatorum coin-
dere. Verum hi rerum Liturgicarum
parum gnari sunt. Missa enim præsancti-
ficatorum, cui locus fuit tempore Quadra-
gesimæ, secundum Can. Laodic. XLIX. ex-
ceptis Sabbatis & Dominicis, erat com-
munio sine consecratione, hinc imperfe-
ta dicta, sed tamen ex symbolis ante con-
secratis, eademque in utraque specie ad-
ministrata, communicante cum Clericis
et laicis. Vid. *Spanb. T. I. H. E. p. 382.* Et se-
cundum *Leon. Allat. de Missa præsanctifi-
catorum apud Græcos, Dissert. Prolegom. p.
40.* In sicca, neque panis offertur, neque
caliculus absumitur: in præsanctificatorum
vero, licet non offeratur, absumitur tamē;
et in ipsa dissertatione, quæ libris de Eccle-
siæ occidentalis atque orientalis perpetua
consensione subjecta est. *p. m. 1566. seq.*
Conf. Bona l. c.

§. 20. Tandem totum hoc negotium

adversatur formulæ à Christo positæ. Nam in eâ expressum est mandatum, ut edamus & bibamus, non ut sine his actionibus rem peragamus. Adversatur praxi Apostolorum, qui hæc talia planè ignorarunt. Adversatur constanti primitivæ Ecclesiæ mori, à quo omne illud alienum est, quod nimia illa ceremoniarum multitudine laborat. Adeò, ut ipsi Pontificii fateri necessum habeant, primis sex vel septem seculis missam hanc in usu non fuisse, sed ab indiscreta & privata quorundam sacerdotum devotione originem duxisse. Solet enim hodiernum fieri, quod *Socrates* loco supra citato *p. m. 288.* de diversitate ceremoniarum circa festum Paschatos notavit: αἴτιον γὰρ, ὡς ἡγῶμαι, τῆς τοιαύτης Ἀσφαλείας οἱ κατὰ καιρὸν τῶν Ἐκκλησιῶν περιεστῆαι. οἱ δὲ ταῦτα ὀφθαλμαβόντες, ὡς νόμον τοῖς ἀκολουθούμενοις παρέπιμψαν. *Hujus discrepantie, ut equidem opinor, autores fuerunt Episcopi, qui Ecclesiis suo quisque tempore præsuerunt. Qui autem bujusmodi ritus ab illis acceperant, eos velut legem quandam adposterios transmiserunt. Si vero quis cogitaret, rem tamen non sterisse intra privatas sacerdotum curas, sed in publicum produsse,*

uisse, hoc ipso, dum in ipsis, vulgò sic dictis
missalibus seu sacerdotalibus, tanquam le-
gitima fuit præscripta & approbata, præci-
pue in libro sacerdotali, quem supra Leo-
ne X. probasse dixerunt. Verù hic ipse liber
à Pontificiis doctoribus, iisque eruditioni-
bus, hodiernum non probatur. Audiamus
Joannem de Lugo l. c. p. 534. *Primo de illa*
approbatione Leonis non constat, nec de au-
toritate illius sacerdotalis, de quo solum Na-
darrus dicit: Liber sacerdotalis à Leone
X. (ut ajunt) probatus &c. Cæterum in
ipso sacerdotali, quem in nostra bibliotheca
habemus, non invenitur illa Leonis appro-
batio, solum dicitur in fronte libri, fuisse,
multoties approbatum autoritate Pontifi-
cum. Postea vero cum iterum impressus sit
Venetis an. 1568. dempta fuerunt verba præ-
dicta de approbatione summorum Pontifi-
cum. Secundò, quia illa approbatio Leo-
nis, si quæ fuit, non videtur sonare plus
quàm licentiam, non vero præceptum aut
legem. Tertio, quia aliqua ibi continen-
tur in ordine dicendi missam sacram, quæ
correctione indigerent; quale est, quod di-
cantur orationes post communionem,
quæ tamen, cum mentionem ut plurimum
faci-

faciant sacramenti percepti, non possunt dici, quando consecratio aut summo non præcessit. Accedunt alii doctores Pontificiorum, qui totum hoc negotium missæ sicæ pro ludibrio habent. Nam missa sicca est, ut tradit *Eccius in annotat. ad librum, oblatum Casari, art. XXI.* missæ simulatio, sacerdote agente, quæ sunt celebrantis, cum introitu, collecta, epistola, evangelio & canticis; tamen quia non vult communicare, non consecrat: ac proinde verè missa sicca est, sine corpore & sanguine Domini. Larva est & simulatio quædam veræ missæ, sicca procul dubio & jejuna, utpote carens non solum consecratione, sed etiam sumptione corporis Christi, similis coenæ lignæ, & lapideæ, quam Lampridius & alii referunt sæpè convivis suis Heliogabalum exhibuisse. Bona l. cit. Cum ergo ipsi Pontificii nullitatem hujus rei sensim atq; sensim observarunt, contra Episcopū Meldensem, qui dixerat eam nō esse veram Ecclesiam, quæ quippiam mutat, *Mr. Basnage Histoire de la Religion des Eglises reformes T. II. chap. X. p. 567.* inter varia, quæ fidem disciplinamque concernunt, & hoc momentum non sine ratione urget.

Tantum!

DIS.

DISSERTATIO SECUNDA

De

MULIERE IN
ECCLESIA.

§. I.

ERruditis quondam placuit, fata literarum à serie metallorum signare nunc aurea, nunc argentea. Et cum hoc seculo plane nova rerum facies se nobis sitat, literæ renascantur, deperdita quoque compensentur, dubitatum inter illos fuit, an absoluto metallorum circulo denuo ab auro inciperent, aut à gemmis felicitatem nostram dicerent gemmeam. Quid igitur vetat, re servatâ, sub alio schemate ex historia literaria eruditionis tempora à sexu denominare nunc virilia, nunc foeminea & ex his mixta. Observabis enim interdum solis viris studia fuisse curæ, mox mutato q̃s. habitu ad foeminas transiisse, vel tamen communia habuisse. Quot hodie, ut antiqua taceam, prostant dissertationes

&

& orationes de fœminis eruditis, cum & nuper Menagii Historia Mulierum Philosopharum lucem viderit. Non quidem exclusas volo mulieres ab omni studio, sed an eò multæ pervenerint, ut docere & scholas regere potuerint, quod nonnullas fecisse legimus, non immerito dubitamus. Accidere enim solet in hoc hominum genere, quod Seneca de cœli portentis narrat: Quæst. Nat. Lib. VII. c. i. *Ita enim, inquit, compositi sumus, ut nos quotidiana, etiamsi admiratione digna sunt, transeant: contra minimarum quoque rerum, si insolita prodierunt, spectaculum dulce fiat.* Accedit & illud peculiare, affectus nostros erga hunc sexum non immerito comparari microscopiis, quæ res subjectas proportionem non decupla saltem sed millecupla augent. Quapropter penitus persvasum mihi habeo, quemadmodum inter Deas una Minerva fuit, sic omnes in Philosophia solide eruditæ fœminas cum bonis Principibus annulo inscribi posse. Hoc cum certum sit, adhuc minus felices eas fore credo in rebus sacris atque divinis. Hinc in Philosophia non duntaxat ut di-

scant

tant admittuntur, sed & ut cathedras elegant, si studia perficere illis contigerit. In Ecclesia contra ne quidem ut interro-
rent permittitur, multo minus ut doce-
ret, aliaque solis ministris concessa officia
discipiant. Adeo id displicuit Dæmoni
boni ordinis osori, ut nunquam
non per sua organa contra iret. Placuit
hac ipsa dissertatione *de Muliere in Ec-
clesia* ea lege ostendere, ut *molimina fœmi-
narum enarrentur, ea ex certis rationibus
inestabilia reddantur, & certi fœmineo-
rum iurium limites ponantur.*

§. 2. Optime Epiphanius *bar. 59. f. 7. Tom. 2. lib. III. p. 1058. seqq.* observavit,
nunquam ex quo mundus conditus est,
sacerdotio (i. e. ordinario verbi & Sacra-
mentorum ministerio) esse functam mu-
lierem, ac ne Evam quidem ipsam, quæ
metu gravissimum delictum commise-
rat, tam impium facinus perpetrare nun-
quam ausa est, sed nec ullam filiarum illius.
si si mulieribus tale quid liceret, nulli
potius quam Mariæ, illud in N. Test. com-
mitti debuisset; verum longe DEO aliter
devisum, ac ne baptisandi quidem esse
potesta-

potestatem illi factam : cum alioqui tingi ab illa Christus potius , quam a Johanne potuisset. Christo autem ad coelos colorum evecto, Apostoli toto terrarum orbe sacram evangelii & mysteriorum functionem administrarunt , à quibus postea Episcoporum ac Presbyterorum successiones in domo DEI constitutæ fuerunt. Nec inter illos tamen mulier ulla cooptata legitur.

§. 3. Erant quidem , ut scriptura narrat, Philippo filia quatuor prophetissæ, non tamen sacerdotes. Similiter & Anna prophetissa fuit Phanuelis filia, non tamen sacerdotio prædita. Quippe impleri istud oportebat, quod est scriptum *Joel. 2. 28. Prophetabunt filii vestri, & filia vestra somnia somniabunt, & adolescentes vestri visiones videbunt.* Adducitur quidem exemplum Teclæ mulieris , Paulo conjunctissimæ, quod prædicaverit & baptizaverit; prout tempore Tertulliani proceres mulieres ad illud videntur provocasse. Sed Acta illa Pauli & Teclæ, ex quibus hæc proferuntur, supposititia sunt, ut *Tertullianus* jam dudum notavit *Lib. de Bapti-*

baptismo c. XVII. p. m. 280. Quod si qua
 Pauli perperam scripta legunt, exemplum
 sola ad licentiam mulierum docendi tin-
 gendi que defendunt: sciant in Asia Presby-
 terum, qui eam scripturam constrinxit qd.
 titulo Pauli de suo cumulans, convictum
 etque confessum id se amore Pauli fecisse,
 se decessisse. Quàm enim fidei proximum
 videretur, ut is docendi & tingendi daret
 minima potestatem, qui ne discere quidem
 insisteret mulieri permisit. Tacent, in-
 quit, & domi consulant maritos. Et Euse-
 bius lib. 3. H. E. c. 3. ubi de scriptis S. Pauli
 agens, hæc habet: Illa quæ ejus acta vocan-
 tur, in scripturarum numero, de quibus
 nulla est omnino dubitatio, habita esse, non
 videm accipi. Et Hieronymus in catalago
 script. ecclesiast. in Luca p. m. 122. scribit:
 quidam Pauli & Thecla & totam baptizatæ
 annis fabulam inter apocryphas scripturas
 imputamus. Quale enim est, ut indivi-
 dus comes Apostoli, inter cæteras ejus res,
 non solum ignoraverit? Sed & Tertullianus
 in finibus eorum temporum, refert presbyte-
 ram quendam in Asia æruda, Apostoli Pau-
 li convictum apud Joannem, quod auctor

D esse

esset libri, & confessum se hoc Pauli amore fecisse, & ob id excidisse: Gelasius Papa in decreto, quod relatum est in decretum Gratiani dist. XV. c. 3. ita habet: *Liber, qui appellatur, Actus Tecla & Pauli Apostoli, apocryphus.* Videatur ex recentioribus *L. Ellies du Pin. nouvelle biblioth. des auteurs ecclesiastiques Tom. prem. pag. 4. & præcipue R. P. F. Natalis Alexander in H. E. sec. I. c. XI. art. 2. p. 87. seqq.*

§. 4. Licet autem tale quid primis temporibus non fuit admissum, tamen officium diaconissarum ad ecclesiasticum ordinem necessarium judicabatur: non quidem ad sacerdotii functionem, aut ullam ejusmodi administrationem; sed ut muliebris sexus honestati consulatur: sive ut Baptismi tempore adsit: h. e. ut inspiciat, si quid passa sit aut molestiæ pertulerit; sive ut, cum nudandum erat mulieris corpus, interveniat: ne virorum, qui sacris operantur, aspectui sit exposita, sed à sola diaconissa videatur; quæ sacerdotis mandato mulieris curam gerit, quo tempore vestibus exuitur. Quæ in re cum ordinis illius modestiæ, tum ecclesiasticæ disciplinæ
 pru-

rudenter admodum ex canonis præscripto ac regula consultum. Erant autem viduæ, & inter illas, quæ anus essent, presbyteridæ vocatæ, nunquam presbyteridæ ut sacerdotissæ factæ. Cum illis temeribus ne diaconis quidem, ullum in ecclesiastico ordine sacramentum perficere conceditur, sed hoc duntaxat, ut eorum, quæ perficiuntur, ministri sint. Vid. Epiphanius loco supra citato.

§. 5. *Presbyterarum* quidem atque *Episcoparum* apud auctores ecclesiasticos non frequens mentio fit, sed per eas intelligitur presbyterorum & Episcoporum, quomodo id de diaconissis subdiaconissis idem interdum observare vel etiam viduæ, seniores &c. Sic in Concilio Turonensi II. c. 14. statutum legitur: *Episcopum episcopam* (h. e. conjugatam, uti patet ex can. præced.) *non habentem nulla sequatur turba mulierum* &c. can. 20. *Si inventus fuerit presbyter cum sua presbyterâ, aut diaconus cum sua diaconissâ, aut subdiaconus cum sua subdiaconissâ, annum integrum excommunicatus habeatur.* Ita & in Concilio Antisiodorensi

dorensi c. 21. *Non licet presbytero in uno lecto post acceptam benedictionem cum presbyteris sua dormire, nec in peccato carnali misceri nec diacono, nec subdiacono.* Taliter etiam accipitur presbyteris apud Gratianum c. 10. dist. 32. ex Gregorii dialogo lib. 4. c. 2. *Presbyter quidem sibi commissam regebat ecclesiam cum magno timore Domini, qui ex tempore accepti ordinis presbyteram suam ut sororem diligens, sed quasi hostem cavens, ad se propius accedere non sinebat, eamque sibi appropinquare nulla occasione permittens, ab ea sibi communionem funditus familiaritatis abscidit.* & can. seq. *Mulieres, quæ apud Græcos presbyteris appellantur apud nos viduæ, seniores, univiræ & matriculariæ appellantur, in ecclesia tanquam ordinatas constitui non debere* Conf. J. L. de la Cerda Adv. S. c. 151. n. 5. p. 368. Nec obstat, quod in Concilio Carthagenensi IV. dicatur: *Viduæ vel sanctimoniales, quæ ad ministerium baptizandarum mulierum eliguntur, tam instructæ sint ad officium, ut possint apto & sano sermone docere imperitas & rusticas mulieres tempore, quo baptisandæ sunt, qualiter baptizatori interrogatæ respondeant, & qualiter acceptæ baptisate*

primatū vivant. Nā quicquid hoc mun-
is fuit, non publicū sed privatum erat, ceu
et Hieronymo in Epist. ad Rom. 16. patet:
Sicut etiam nunc in orientalibus diaconissæ
mulieres in suo sexu ministrare videntur
ab baptismo & ministerio verbi: quia pri-
vatim docuisse fœminas invenimus, sicut
Priscillam, cujus vir Aquila vocabatur.

§ 6 Verum Joanne, Apostolorum co-
 mophæo, adhuc inter vivos versante, facies
 illa jam mutata fuit. Christus enim re-
 larguit Episcopum Thyatirensē, quod
 permiserit mulierem Jesabel, (nomine ta-
 tem, si literam respicias,) quæ se dicebat
 prophetissam, docere & seducere servos in
 doctrina Nicolaitarum impurissima. Vid.
h. da Sylveira Olyssipponensis comment. in
Apocal. 2. 20. num. 440. & ab eo citati. Sci-
ket quemadmodum Apostoli piarum
mulierum opera usi sunt inter alia ad mu-
lierum infidelium contubernia privatim
audienda, semota omni turpitudinis su-
spicione; sic & pseudo-doctores utrumq;
exum corrumpebant impudicarum mu-
lierum ministerio. Nota est Helena, sive
notā ab aliis appellatur Selene, quam Si-

mon Magus circumduxit, ἡν ὑπ' αὐτῷ
 τοιαύτην πρῶτην γενομένην, principem ab illo no-
 tionem & intelligentiam factam esse dixit,
 & aliquando, cum multitudo ingens ad e-
 am videndam convenerat, & undique cir-
 ca turrim stabat, illam per omnes fenestras
 turris illius omni populo procumbere ac
 prospicere uno momento fecit. Vid. Ju-
 stinus Martyr, apolog. ii. pro Christian p.m.
 69. Irenæus adversus her. lib. i. c. 20. p.m. 115.
 seq. Euseb. H. E. lib. 2. c. 13. p.m. 50. Clemens
 Recognit. l. 2. p. 27. seq. & alii. Quid non
 Marcus, à quo Marciorum secta pullula-
 vit? Hic pocula vino temperata, grava-
 rum actionē simulans & solennem preca-
 tionis formulam longiorem adhibens præ-
 terea mulieribus temperata illa vasa por-
 rigens, coram se benedicere jubet. Irenæus
 l. c. l. i. c. 9. p. 69. seq. Epiphanius adversus he-
 res. l. i. Tom. III. her. XIV. sive XXXIV. p.
 m. 233. Dionysius Petavius vertit ἡν
 χαρίζεται per gratias agere & benedicere;
 Billius in scholiis ad Irenæum per conse-
 crare; quod Fronto Ducaus contextum
 græcum exigere, Fevardentius autem ex
 historia hujus sectæ & imitatione Pepuzia-
 norum,

norum, deducere vult. Carpocrates suam
 habuit Marcellinam, quæ Aniceti tempo-
 re Romam veniens, & Carpocratianæ
 doctrinæ virus evomens, multos illic er-
 rore suo depravatos in exitium impulit,
Epiphan. l. c. lib. 1. Tom. II. ber. XXVII. p. m.
no 8. Irenæus l. c. l. 1. p. 24 p. 122. Montanus
 Priscillam & Maximillam prophetissas su-
 as agnovit. *Euseb. H. E. lib. 5. c. 14. p. m.*
178. Prolixius de his agit Epiphanius *ber.*
XLVIII. vel XLVIII. p. m. 402. seqq. Maxi-
 millam nescio quam nobis obtruditis: quip-
 pe vel ipsa nomina vestra à communi usu
 remota sunt, & ad terrorem composita;
 neque mite quicquam illis inest, aut jucun-
 dum: sed barbarum & agreste *p. 413.* Hæc
 predicabat: Post me nulla amplius erit
 prophetissa: sed finis sequetur *p. 403.* Do-
 minus me misit, laboris bujus, ac professio-
 nis, & fœderis velut sectæ Antistitem, enar-
 ratorem & interpretem; & quidem ad per-
 ciendam Dei notitiam, vellem, nollem, ma-
 gni quædam necessitate compulsus *p. 415.*
 Ubi Epiphanius hæc & alia ab illa prolata
 pluribus examinat. *In heresi XLIX. p. 417.*
seq. idem autor mentionem facit Quintili-

D 4
anorum

anorum à Quintilia, Priscillianorum à Priscilla, Pepuzianorum à civitate Pepuza dictorum. Hi dicunt harum alteram Pepuzam aliquando somno correptam. Tum ad eam descendisse Christum, ac simul cum ipsa ejusmodi habitu dormiisse, ut vana muliercula jactabat. *Muliebri, inquit, specie ac veste splendida venit ad me Christus, mibiq; sapientiam indidit, atque hunc locum sanctum esse significavit, in eumque sanctam Hierusalem delabi.* Ob id nonnullæ ad hodiernum usque tempus mulieres ac viri eodem initiari cultu solent, ut ibidem excubantes Christum contemplantur. Singularem Evæ gratiam tribuunt, quod prima de scientiæ fructu comederit. Sororem vero Moysis Prophetissam jactant; cujus exemplo suo illi cooptandarum in Clerum mulierum instituto suffragantur. Quin & quatuor, inquit, Philippus Prophetissas filias habuit. Apud eosdem mulieres Episcopi sunt & Presbyteri, & ad ceteros gradus alleguntur, nulum ut sexus discrimen servetur. *Nam in Christo Jesu neque mas est, neque femina.* Et hæc. Ll. p. m. 455. seq. putat Joannem

in

in Apocalypſeos c. 2, 20. respexiſſe ad hæc ipſa Priſcillæ & Maximillæ tempora, ſeq. in modum ſcribens: *Num illud videri tan-
tempoteſtis, de mulieribus eum loqui, quæ
falſa prophetici ſpiritus perſuaſione decepta,
quam plurimos deceperunt: hoc eſt de Pri-
ſilla, Maximilla ac Quintilla, quarum fraus
latere Spiritum Sanctum minime potuit, ſed
per B. Joannis os fore iſta prædixit, quæ poſt
ejus obitum acciderunt? Auguſtinus qq.
lib. de hæref. ad Quod vult Deum p. 4. lit.
L ſub nomine Pepuzianorum ſimilia de
illis refert: tantum mulieribus principa-
tum dant, ut ſacerdotio quoque apud eos
honorentur. Dicunt enim Quintilla & Pri-
ſilla in eadem civitate Pepuza Chriſtum,
ſecie ſæmina revelatum.*

§. 7. Sed redeamus ad ipſa Montani-
ſtarum tempora. Queſtus eſt de hoc ho-
minum genere Tertullianus de Baptiſmo
(quem librum ante lapſum ſcripſit) c. 17.
p. m. 280. *Petulantia autem mulierum,
us uſurpavit docere, utique non etiam tin-
endi ſibi pariet, niſi ſi quæ nova beſtia
nenerit ſimilis priſtina: ut quemadmodum
la baptiſinum auſerebat; ita aliqua per ſe*

eum conferat. Et de Præscript. adversus hæreticos (quam post lapsum scripsit) c. 41. p. 241. *Ipsæ mulieres hæretica, quam procaces! quæ audeant docere, contendere, exorcismos agere, curationes repromittere, forsitan & tingere, i. e. baptizare.* Qui ipse locus facit, ut ex parte iudicio G. Cave H. L. p. 57. de Tertulliani lapsu subscribam: *Scilicet, Clericos Romanos duriori ingenio, & nimia morum Tertullianorum asperitate offensos, eum veluti Montanistarum gregalem atque vindicem accusasse, placitaque Montanistica damnare renitentem, à communione abscidisse. Quibus ille commotus, vir ingentis ac fervidioris animi, ac injuriarum baud plene patiens, speciosis adhuc Montanistarum jejuniis & vigiliis, ceteraque rigidioris vitæ disciplina captus, illorum cœtui se adjunxit. Neque enim crediderim Tertullianum, magni iudicii, ingenii, gravitatis, & sincere probitatis virum, fœces Montanisticas unquam imbibisse &c.* Inter illas fœces autem non erat ultima, mulieres sacerdotio honorandas esse, quod tamen Tertullianus illis simpliciter denegat, ceu ex his jam adductis &

infra adhuc citando loco patebit. Interim non negamus, eum Montanum novum quendam Prophetam ac Paracletum agnovisse, & mulierum prophetias ac visiones, quas Montanistæ semper jactabant, maxime æstumasse: sic lib. de anima c. 9. p. m. 44. scribit: *Quia spiritualia agnoscimus charismata, post Joannem quoque Prophetam meruimus consequi: & hodie soror apud nos revelationum charismata sortita, quas in Ecclesia inter Dominica solennia, preestasin in spiritu patitur: conversatur cum Angelis, aliquando etiam cum Domino & videt & audit sacramenta, & quorumdam corda dignoscit & medicinas desiderantibus submittit. Jam vero prout scriptura leguntur, aut Psalmi canuntur, aut allocutiones proferuntur, aut petitiones eleguntur, ita inde materia visionibus subministrantur.* Hæc talia quidem magni habuit, sed non semper propriis hypothesebus conformiter, prout fieri solet in his, quibus à regia aberramus via, ut vel titubemus, vel ad devia descendamus.

§. 8. Posthæc *Cyprianus* exemplum, quod suis temporibus accidisse, cuique simile

mile in antiquitate ecclesiastica forsan non datur, epistola LXXV. narrat. Scilicet fidelibus, in perturbatione obdiram persecutionem politis, subito emerfit quædam mulier, quæ in ecstasi constituta Propheten se præferret & quasi f. Spiritu plena sic ageret. Ita autem principalium Dæmoniorum impetu ferebatur, ut per longum tempus sollicitaret & deciperet fraternitatem, ac mirabilia quædam & portentosa perficiens & facere se terram moveri polliceretur. Quibus mendaciis & jactationibus subegerant mentes singulorum, ut sibi obedirent, & quodcunque præciperet & diceret, sequerentur, faceret quoque mulier illa in cruda hyeme nudis pedibus per asperas nives ire nec vagari in aliquo aut lædi illa discursione; diceret etiam se in Judæam & Hierosolymam festinare, fingens tanquam inde venisset. Inter cætera quibus plurimos deceperat, etiam hoc frequenter ausa est, ut & invocatione non contemptibili sanctificare se panem & eucharistiam facere simularet, & sacrificium Domino sine sacramento solitæ prædicationis offerret,

bapti-

aptizaret quoque multos usitata & legitima verba interrogationis usurpans, ut nihil discrepare ab ecclesiastica regula videretur. Hæc ille. Nec tacere possum, quod Epiphanius scribit: *Mulieres quædam currum s. sellam quadratam adorantes, ac linteo desuper extento, solenni tempore per aliquot dies panem proponunt in Mariae nomen offerunt. Tum ad unam hunc illo vescuntur.* De quo in epistola illa, quam in Arabiam scripsit, non nihil scripturasse dicit lib. 3. Tom. 2. adversus Colridianos hæc. LXXIX. p. m. 1058.

§. 9. Nec sequentibus seculis spiritus similia si non majora tentans, cessavit. Bonifacius postquam mandato Gregorii P. R. in Germaniam profectus fuerat, socios sibi ex Anglia natali solo accersit, non solum viros Burckhardum Lullum Wilelmodam, fratrem ejus Wunebaldum, Bitum Gregorium: sed & foeminas materam, Lulli Chunitrudam, Teclam, Liebam & Waldopyrgam sororem Wilevaldæ & Wunebaldæ. Chunylda & filia ejus Beragytha admodum bonis literis eruditæ ad Tuogos legantur: Chunitruda & Valdo-

Valdopyrga in Bojariani pergunt. Tecla & Lioba in Francia veteri consistunt. Dumque hi operi divino sedulo instant, falsosque sacrificulos etiam mulierculæ abigunt, Gregorius moritur &c. referente *Aventino A. Boj. l. 3 p. m. 213.* cui jungi potest *Cass. Hedio lib. 6. c. 21.* qui scribit: quod Tecla ad fluvium Mogum Kizingi & Lieba in Bischofsheim concionatæ fuerint. Loquuntur de eo Constitutiones & Capitula Regum Francorum & Cæsarum seculo II. IX. & inter ea Caroli etiam in Comitibus Aquisgranensibus capitulum sic se habet: *Auditum est aliquas Abbatissas contra morem s. Dei Ecclesie benedictiones, & manus impositiones, & signacula s. Crucis super capita virorum dare, nec non & velare virgines cum benedictione sacerdotali, quod omnino à Vobis, sanctissimi Patres, in Vestris Parochiis illis interdicens esse scitote.* Plura hujus rei testimonia intra ex Concilio Parisiensi adducemus.

§. 10. Quid de illis dicam, quæ sexum in Cœnobiis mentitæ fuerunt & ad Patrum etiam dignitatem admotæ. Talis sub initio seculi VI. Eugenia Philippi Alexandria

Præ-

fecti filia , Galliëno imperante, virili
 habitu monachus primo, tandem Abbas
 plurimum annorum decursu fuit, de
 Alcimus in poematibus canit, & præ-
 cipue de consolatoria castitatis laude ad
 uicinam sororem, in biblioth. Patrum
 tom. 8. p. m. 422.

*Eugenia dudum toto celeberrima mundo
 Fama fuit, Christi qua cum pro nomine
 vitam*

*Fuderit, ante tamen fortes processit in
 actus.*

*Namque habitum mentita viri, non pro-
 inde virile*

*Pectus, præsicitur sanctis à fratribus ab-
 bas.*

*Tum patris officium complens, ac veste
 virili*

*Fæmineum occultans sexum, muliebria
 spreuit,*

*Et meritis annisque graves, longaque
 verendos*

Religione senes juvenili rexit in ævo.

Talis Theodora Alexandrina , de qua Ni-
 phorus Calistus H. E. lib. XVI. c. 5. Talis
 Joan-

Joanna Papissa Seculo IX. superiori anno iterum à *Frid. Spanhemio*, disquisitione historica de Papa foemina, qua Onuphrii, Allatii, Labbei, Blondelli, Launoii, Mabilioni, adversus Papissam præsidia excutuntur, in thronum Pontificalem reposita. Talis fuit seculo XII. Hildegundis virgo apud *Tritbemium* in Chronico ad annum 1178. Dies me deficeret, si omnium sacrarum foeminarum nomina, facta & tentamina enumerare in animo haberem. Ipsa hæc nostra tempora referunt foeminas virginesque, quæ spiritum propheticum, cum Jove commercium, & nescio quæ alia partim sibi vendicant, partim jactitant.

§. II. Sed quo se extollit mulierum fastus vel muliebris potius furor? Pueri puerilia & mulieres muliebria tractent. Audiant Pauli mandata: αἱ γυναῖκες ὑμῶν ἐν τοῖς ἐκκλησίαις σιγάτωσαν. ὡς ὁ ὁ κύριος ἡ ἐκκλησία, καθὼς καὶ ὁ νόμος λέγει. εἰ δέ τι μαθεὶν ἐθέλωσιν, ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ κυρίου ἀνδρας ἐπερωτάσωσιν. αἱ χερὸν γὰρ ὁ κύριος ἐκκλησία γυναικὲν λαλεῖν. *Mulieres vestre in ecclesiis taceant: non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut & Lex dicit.*

autem quid discere volunt, in domo proprios viros interrogent. Turpe enim est in ecclesia mulieribus loqui 1. Cor. 14. 34. et seqq. Nam si donis præditos & spiritu instinctos loqui, quomodocunque & quocumque volunt, non sinit Paulus, mulieribus dominus has temere frustra que nugari patetur. Magna itaque cum autoritate, legibus illarum compescit, legeque munus sic ipsis ora consuit, (sunt verba Chrysostomi in h. l.) ut non silere modo, sed flere cum formidine jubeat, & tanta quietem quanta servam decet. Subjectæ sint, viris, multo magis præceptoribus, patri ecclesiæ, cætui communi. Non sint præceptores, sed illæ, quibus præter obsequium gloriam nihil relictum est. Si quid discere volunt, domi viros suos interrogent. Hoc lex divina, hoc communis ratio, hoc consuetudo exigit. Rationem addit Chrysostomus: sine dubio imbecilliores quiddam esse mulierem, instabilius & leve: itaque viros earum constituit præceptores, utrisque utilitatem secutus, quod efficere illas quidem irreprehensibiles velit, hos autem mitiores, tanquam qui

E

quod

quod audiant, magna cum diligentia sint apud uxores suas deposituri. Deinde cum superbituras esse, si publice loquendi facultas traderet, putaret, in contrarium orationem vertit, *turpe*, inquit, *est loqui in cœtu mulieres*. Et I. Tim. 2.11. seq. *Mulier in silentio discat in omni subjectione. Mulieri autem docere non permitto, neque auctoritatem usurpare viri, sed esse in silentio*. His & antecedentibus verbis Paulus magnam à mulieribus verecundiam exigit, summamque honestatem, dum eas non modo ad habitum, amictumq; componit, verum & silere perpetuo imperat. Adeo autem illas studere silentio vult, ne non modo de secularibus, verum ne de spiritualibus quidem loquendum sibi in Ecclesia noverint. Hic nempe ornatus, hic verecundiæ cultus, eas longe dignius ornare, quam pretiosa vestis consuevit.

§. 12. *Tertullianus* lib. de veland. virg. c. 19 p. 223 n. 64. seqq. ex edit. *Pameliana* mulieri & virgini nec docere, nec alia Ecclesiæ munera publica concedit: *Non permittitur*, inquit, *mulieri in Ecclesia loqui, sed nec docere, nec tingere, nec offerre,*

nec

nullius virilis muneris, nedum sacerdota-
 officii sortem sibi vendicare. Quæramus
 aliquid horum virgini liceat? si virgini
 non licet, sed in omnibus eadem conditione
 subjicitur, & necessitas humilitatis cum mu-
 nere censetur, unde illi unum hoc licebit,
 quod omni fœminæ non licet? Nec consti-
 tutiones s. Apostolorum, quæ vulgò Cle-
 menti tribuuntur, & circa finem secundi
 sæculi ex variis διδασκαλίαις & διατάξεσι,
 quas viri Apostolici tunc temporis edere
 solebant, primum, ut videtur, compositz,
 licet plurimum postea ab hæreticis inter-
 polatz, tale quid permittunt. Sic enim
 c. 3. c. 6. p. m. 2.49. se habent verba:
 Non permittimus igitur mulieres in Eccle-
 siâ docere, sed tantum orare, & magistros
 audire: nam magister ipse & Dominus Je-
 sus Christus cum nos duodecim ad docen-
 dum populum gentesque misisset, nusquam
 mulieres misit ad prædicationem, quan-
 tum non deerant. Erat enim nobiscum
 mater domini, & sorores ejus, præterea Ma-
 ria Magdalena, & Maria Jacobi, & Martha
 & Maria sorores Lazari & Salome, & quæ-
 dam alia. Nam si necesse fuisset, mulieres

docere, ipse primus iis quoque praecepisset, ut una nobiscum populum instituerent. Et eodem libro cap. 9. p. m. 250. seq. De mulieribus autem an hæ baptizare debeant, significamus vobis, quod non parvum periculum imminet eis, quæ hoc faciunt: Ideo non consulimus: periculosum est enim, imo iniquum & impium. Nam si mulieris caput est vir, is vero ad sacerdotium promovetur, non est æquum opificium contemnere, & principium relinquentem, ad infimum corpus venire. Quod si in præcedentibus docere eas non permisimus, quomodo quæ eas præter naturam sacra facere contendat? Hoc est enim inscitia ad Græcorum impietatem pertinens, fæminis deabus sacrificulas instituere. Sed non est Christi ordinationis proprium: nam si à mulieribus baptizandum fuisset, omnino Dominus à propria matre baptizatus fuisset, non à Joanne: aut cum nos ad baptizandum misisset, una nobiscum ad id mulieres misisset: nunc autem id nusquam ordinavit, neque scriptum reliquit, cognoscens & nature convenientiam, & rei ipsius decorum, ut qui nature auctor erat & ordinationis legis-

lator.

cor. S. Ambrosius Tom. 3. p. m. 190. B. com-
 ment. in epist. 1. ad Cor. cap. XIV. vel po-
 us Hilarius Diaconus ad illa verba: *Turpe*
enim mulieribus in ecclesia loqui, turpi-
 tudinem hujus facti satis nerveose deducit:
turpe est, quia contra disciplinam est, ut in
domo Dei, qui eas subjectas viris suis esse
cepit, de lege loqui presumant, cum sci-
ant illic viros habere primatum, & sibi ma-
gis competere, ut in domo Dei precibus va-
cant, linguam retinentes, aures aperiant,
et audiant quomodo misericordia Dei mor-
tem vicit per Christum, quæ per eas re-
paravit. Nam si audeant in Ecclesia loqui,
indecorum est, quia idcirco velantur, ut humi-
litate appareant. Ille autem se in verecundia
stendunt & viris opprobrium est. In mu-
lierum enim insolentia, etiam notantur.
 et in comment. in Evang. Luc. cap. XXV I.
 eodem tomo p. 109. causam, cur viris, non
 feminis, munus docendi publicum de-
 mandatum sit, ad illa verba: *sed & mulie-*
res quædam ex nostris terruerunt nos &c.
 atq. notat: *Per os mulieris mors ante pro-*
cesserat, per os mulieris vita reparatur. Sed
inconstantia ad predicandum inferior
sexus

sexus, ad exequendum infirmior, viris evangelizandi mandatur officium. Nam sicut mulierum per Jesum non solum culpa solvitur, sed etiam multiplicatur gratia, ut pluribus suadeat qua unum ante deceperat: ita & vir, qui temere ante crediderat, fœneratum munus recuperare debuit, ut qui sibi ipse fuerat ad credendum lubricus, fieret aliis ad pradicandum idoneus. Adde Hieronymum Tom. 9. comment. in epist. 1. ad Cor. c. XIV. p. m. 159. Isidorus Pelusiota Epist. 1. 190. p. m. 28. seq. sequentia habet: Importunas in Ecclesiis loquacitates Domini Apostoli coercere ac comprimere studentes, modestiaque atque gravitatis magistros sese nobis præbentes, ut mulieres in ipsis canerent, sapienti consilio permiserunt. Verùm ut omnia divina documenta in contrarium versa sunt, hoc quoque quamplurimis in dissolutionem ac peccati occasionem cessit. Siquidem ex divinis hymnis non ingenti compunctione afficiuntur: Verum cantus suavitatem ad irritandas & extimulandas libidines abutentes, nihil eam scenicis cantilenis præstantiorem esse existimant. Opera pretium est igitur, si quod

DEO

DEO gratum est, querere, atque id, quod ex
utilitate publica est, facere volumus, iis, ut
Christo cauponum instar ad questum qua-
rentibus & divinam gratiam in exitii mer-
cedem convertentibus, ne deinceps in Eccle-
sia canant, atque in civitate mancant, in-
terdicere. Si ergo Isidorus ne cantus qui-
dem mulierum in Ecclesia ferre potuit,
numne tulisset publice docentes?

§. 13. Posthac tempora Imperatores
gloriosissimi Ludovicus & Lotharius, qui
Ecclesiam diversorum morborum gene-
ribus affici, multifariisque cladibus conte-
re observarunt, toti in eo fuerunt, ut scan-
dalum hoc, quod mulieres, sacerdotum
monia sibi vindicantes, toti Ecclesiae dede-
runt, penitus tolleretur. Hinc in Concilio
Parisiensi anno 829. habito libr. I. cap. 43.
Tom. III. Concil. p. m. 792. statutum legi-
mus: *Inter cetera, quae contra religionem
Christianam in Ecclesia Christi fieri cogno-
vimus, non minus emendatione & congrua
correctione dignum invenimus, quod qua-
dam Abbatissa & cetera sanctimoniales, non
solum viduas, sed etiam virgines puellas
delare solite sint: quod quantum sexui fa-*

mines illicitum, & à religione Christiana, sit alienum, omnis qui sanum sapit, facile advertit. Pene igitur in omnibus monasteriis puellaribus hujusmodi velatas invenies. Idcirco etenim hujusmodi hoc modo potius, quam à sacerdote velari volunt, quia dum clanculo se corrumpunt, nihil sibi obesse ad peccandum tale velamentum putant. Ita ergo idem illicitum & temerarium factum habetur in usu, ut vir aut vidua velari à presbyteris, aut puellæ virgines consecrari expetant à pontificibus. Nulli quippe dubium est, quin hoc factum, ex toto à divina abborreat auctoritate, & ad negligentiam quorundam pertineat sacerdotum: verum ne deinceps fieri presumatur omnes in commune inhibendum decrevimus. Ac si forte aut Abbatisse, aut alia qualibet sanctimonialis post hanc definitionem in tantam audaciam præruerit, aut viduam aut puellam virginem velare sumat, congrua ab Episcopo suo correctione coerceatur & pœnitentia canonica usque ad satisfactionem subdatur. Sed majora adhuc sunt, ob quæ caput XLV. ejusdem Concilii p. m. 793. sequentia pronuntiavit.

it. Quidam nostrorum, verorum virorum
clatu, quidam etiam visu didicim9, in qui-
asdam provinciis contra legem divinam,
canonicamque institutionem feminas san-
ctis altaribus se ultro ingerere, sacrataque
usa impudenter contingere, & indumenta
sacerdotalia presbyteris administrare, &
quod his majus, indecentius ineptiusque est,
corpus & sanguinem Domini populis por-
gere, & alia quaeque, quae ipso dictu tur-
ba sunt, exercere. Miranda sane res est,
unde is illicitus in Christiana religione irre-
derit usus, ut quod viris secularibus illicitum
est, foemina, quarum sexui nullatenus
impetit, aliquando contra fas sibi licitum
facere potuerint: quod quorundam Episco-
porum incuria & negligentia provenisse
nulli dubium est. Unde vix nobis sacerdo-
tibus, ad quos illorum sacerdotum vitia,
transierunt, quae in Maccabaeorum libro se-
cundo leguntur, quando scilicet sacerdotes
elegatum sibi religionis officium postponen-
tes, templo Dei sacris officiis destituto, ipsi
ideo carnalibus desideriis & illicitis actio-
nibus vacabant, ut mulieres sacratis adibus se,
nullo prohibente, ingererent, introferentes

ta, quæ non licebat. Quod autem mulieres ingredi ad altare non debeant, & in Concilio Laodicensi, capitulo quadragesimo quarto, & in Decretis Gelasi, Papa, titulo vicesimo sexto, copiose invenitur. Hoc ergo tam illicitum factum, quia ex toto à religione Christiana abhorret, ne ulterius fiat, inhibendum est. Proinde unusquisq; Episcoporum solcite sagaciterque provideat, ne in sua Parochia tale quid fieri deinceps sinat.

§. 14. Dum hæc mandata adhuc recentia erant, Episcopi debitam adhibuerunt curam, ne foeminæ in ecclesia ministerii partes sibi sumerent. Hujus rei exemplum Annalium Bojorum scriptor, Aven-
tinus lib. 4. p. m. 312. ad an. 847. eleganter
„ descripsit: Fuit eadem tempestate, in-
„ quit, in Suevia, agro Constantiensi insa-
„ na quædam vates Theoda nomine, quæ
„ consilio cujusdam sacerdotuli, quæstus
„ gratia, freta vilis plebeculæ credulitate
„ (ut sunt animi imperiti vulgi supersti-
„ tiosi magis quam religiosi) futura canere
„ coepit, ambiguisq; dictis mortales stul-
„ tos, stultiores reddebat. Contra scita D.
„ Pauli, muliercula publice concionaba-
„ tur: de ministeriis divinis prophanissi-
me

de philosophabatur, & de his, quæ soli „
Deo nota sunt, temere pronunciabat. „
Cælestes simulabat, congressus, col- „
locationes cum superis, à quibuscuncta „
disceret, ementiebatur. Extremum fa- „
tum orbi terrarum & illum diem, Poëtis „
quoq; alienis à religione nostra decanta- „
tum, impendere istoc anno prædicabat. „
Iri, mulierculæ, pueri, puellæ metu per- „
territi, sturnatim, graculatinq; provolant, „
munera deferunt, deprecationem apud „
eum immortalem parant. Quidam „
parricidæ, obstipe, calvoque capite, vultu „
atque, & sordibus notabilibus duntaxat, „
regionem præ se ferentes, eandem ve- „
nerabilem Sibyllam, cœlitus demissam, Deoque „
veneram non solum venerabantur, verum „
etiam sectabantur. Nam Phariseorum „
genus irritabile adhuc nostra quoq; „
æte, posthabitis sacrarum literarum „
scriptis clarissimis, cœnoscas lacunas po- „
tere solet: isti rabulæ nugis, humanisque „
commentis ratiocinatiunculis sophisti- „
ac tumultu (uti ait pater omnipotens), „
venerum suorum, felicitatem collo- „
cat, immortalitatemque in figmentis „
mortalium præceptiunculisq; consiste- „
re

„ re opinantur: quasi vero cogitationes
 „ hominum atq; Dei plusquam per diapa-
 „ son intervallum non distent; aut non di-
 „ ctum sit; Justitia vestra, pannus proflu-
 „ vii mensis muliebris. Sed ad fatidicam
 „ illam revertor. Ea jussu Regis nostri, Mo-
 „ gontiacum à Solomone episcopo Con-
 „ stantienfi deducitur, in templo D. Alba-
 „ ni à Rhabano & cæteris episcopis dili-
 „ gentius audita, accuratius quæsitæ, sce-
 „ nam omnem vaticinii sui detegit: se e-
 „ doctam à quodam sacerdotulo, lucri gra-
 „ tia hæc commentam esse fatetur. Palo-
 „ igitur & verberibus admota, silere post-
 „ hac jussa, ludibrio de cætero fuit.

§. 15. Juris canonici quoque tum col-
 lectores tum conditores rem hanc à religi-
 one plane alienam observantes, illam per
 certos canones ex Ecclesia eliminandam
 esse judicarunt. Gratianus canone *Sacra-
 tas* 25. dist. 23. ex epist. 2. quam Soter
 Papa omnibus Episcopis Italiae inscripsit:
*Sacratas Deo feminas vel monachas, sacra-
 vasa, vel sacratas pallas penes vos contin-
 gere, & incensum circa altaria deferre pro-
 latum est ad Apostolicam sedem: qua omnia
 reprehensione plena esse, & vituperatione,*
nulli

Indirecte sapientum dubium est. Quam-
vis huius sanctæ sedis auctoritate hac
vobis refecare funditus, quanto
poteritis, censemus. Et ne pestis hac
levis divulgetur, per omnes provincias ab-
logi citissime mandamus. Et can. mulier
mand. vis 29. dist. cit. item c. 20. de con-
secratione dist. 4. ex concilio Carthagi-
nensi IV. c. 99. & 100. Mulier quamvis
docta & sana, viros in conventu docere,
vel aliquos baptizare non presumat. Can.
quædam 10. de pœnitent. & remiss. No-
nnullæ nostris sunt auribus intimata,
quod abbatissæ moniales proprias benedi-
cant, ipsarum quoque confessiones in crimi-
nibus audiunt, & legentes Evangelium præ-
dicant publice prædicare. Cum igitur id
inconsonum sit, pariter & absurdum, manda-
mus, quatenus ne id de cetero fiat, curetis
premiter inhibere. Quia licet beatissima
virgo Maria dignior & excellentior fuerit
apostolis universis, non tamen illi, sed istis
dominus claves regni celorum commisit.

§. 16. Accedit illud, quod Dæmon in
muliere loquente multam fiduciam ha-
bet, ad sua venena disseminanda. Obser-
vavit id olim Hieronymus in epistola ad
Ctesii-

Cresiphontem T. 3. f. 115. &c. Quid volunt miseræ mulierculæ oncrata peccatis : quæ circumferuntur omni vento doctrina, semper discentes & nunquam ad scientiam veritatis pervenientes : & ceteri muliercularum socii, prurientes auribus, & ignorantes quid audiant, quid loquantur : qui vetustimum cœnum, quasi novam suscipiunt temperaturam : qui juxta Ezechielem liniunt parietem absque temperamento, & superveniente veritatis pluvia, dissipantur ? Simon Magus heresim condidit, Helena meretricis adjutus auxilio. Nicolaus Antiochenus omnium immundiciarum repertor, choros duxit fœmineos. Marcion Romam promisit mulierem, quæ decipiendos sibi animos præparet. Apelles Philomenen, suarum comitem habuit doctrinarum. Montanus immundi spiritus predicator, multas Ecclesias per Priscam & Maximillam, nobiles & opulentas fœminas, primum auro corripuit : deinde heresi polluit. Dimittam vetera, ad viciniora transcendam. Arrius, ut orbem deciperet, sororem principis ante decipit. Donatus per Africam ut infelices quos-

que fetentibus pollueret aquis, Lucilla opi-
bus adjutus est. In Hispania Agape Elpi-
um, mulier virum, cæcum cæca, duxit in
vidiam, successorem sui Priscillianum ha-
uit Zorastriis magi studiosissimum, & ex
magno episcopum, cui juncta Galla non gente,
sed nomine, germanam huc illuc currentem,
serius & vicina hareseos reliquit haredē.
nunc quoque mysterium iniquitatis opera-
rit. Duplex sexus utrumque supplantat &c.
 forsitan non aberravero, si Licinium, Eccle-
 siæ Christianæ florem omnibus modis im-
 nuere tentantem, huc respexisse dixe-
 rimus, dum non tantum Episcoporum syno-
 dos prohibuit, ut ecclesiasticæ leges con-
 siderarentur, sed etiam ut mulieribus publi-
 docere permittatur, edicto voluit. Sic e-
 nim Eusebius de vita Constantini lib. 1.
 § 3. p. m. 435. Διὸ δὴ δὲ πρὸν νόμον ἐπί-
 μὴ δεῖν πρὸς ταῖς τῶν ἀνδρῶν ἀμα γυναιξὶν
 ἢ τὰς τῆς θεῆς παρεῖναι ὁχλᾶς. μὴδ' ἐπὶ τὰ
 καὶ τῆς ἀρετῆς διδασκαλεῖα φοιτᾶν τὸ
 γυναικῶν γένος. μὴδ' ἐπισκόπους καθη-
 ῖσθαι γυναιξὶ θεοσεβῶν λόγων, γυναικας
 αἰρεῖσθαι γυναικῶν διδασκάλας. γελω-
 ῖν δὲ τῶν τούτων ὡς τῶν τοῖς πᾶσι ἀλλότι
 πρὸς

πρὸς καθαιρεσιν τῶν ἐκκλησιῶν εὐχαριστῶν.
 Idcirco alteram legem tulit, qua jubebat,
 ne viri orandi causa in Ecclesiam Dei simul
 cum mulieribus convenirent; ne ve mulie-
 res ad venerandas virtutis scholas discendi
 causa ventarent: postremo ne Episcopi di-
 vine religionis precepta mulieribus trade-
 rent: sed ut mulieres ad id electæ, docendæ
 mulieribus præsicerentur. Quæ cum ab
 omnibus riderentur, aliud quippiam com-
 mentus est ad Ecclesiarum eversionem.

§. 17. Secus vero fit, si mulier tacet: tunc
 enim omnino desperat dæmon, quod Pan-
 linus epist. 4. ad Severum p. m. 61. eleganter
 deducit: Intelligant, cur illas Apostolus pro-
 lixiori capitis velamento tegi jusserit: Pro-
 pter angelos, illos videlicet ad seductionem
 paratos, de quibus sancti judicabunt. Hi
 enim petulantius infirmiora vasa pertea-
 rant, sicut non Adam, sed Evam coluber ag-
 gressurus est. Unde etiam docere in Eccle-
 sia prohibentur, ne exaltato spiritu decreta
 sapientia audeant intueri, & scientia infla-
 ta dissiliant. Profecto enim valeat ad con-
 fusionem malorum, si videant mulierem

sensus

in suis ignorantia specei per silentium temperare, disciplinam intellectus sui verecundobatur confiteri, ut non audeat serpens tentantem rursus aggredi desperatione capiendam. Huius exemplum desideratis, omni laude majus erit illud Marcellæ viduæ, quam Hieronymus in Epistola ad Principiam virginem commendat. Rem totam ipse narrat verbis sequentibus: Cum me Romam cum sanctis Pontificibus Paulino & Epiphanio ecclesiastica traxisset necessitas, & verecunde nobilium foeminarum oculos declinarem: ita egit Marcella secundum Apostolum importune oportune: ut pudorem meum sua superaret industria. Et quia alicujus tunc nominasse existimabar super studio scripturarum, nunquam convenit, quin de scripturis aliquid interrogaret: nec statim quiesceret, sed moveret è contrario questionibus: non ut contenderet, sed ut pariendo disceret earum solutiones, quas proponi posse intelligebat. Quid in illa virginitatis, quid ingenii, quid sanctitatis, quid civilitatis invenerim, vereor dicere, ne fidem veritatis excedam. Hoc solum dicam,

F

quod

quod quicquid in nobis longo fuit studio congregatum, & meditatione diuturna, quasi in naturam versum: hoc illa libavit, didicit atque possedit. Ita ut post professionem nostram, si in aliquo testimonio scripturarum esset oborta contentio: ad illam judicem pergeretur. Et quia valde prudens erat, & noverat illud, quod appellant Philosophi τὸ πέποιθεν i. e. decere, quod facias: sic ad interrogata respondebat, ut etiam sua non sua diceret, sed vel mea, vel cujuslibet alterius; ut in eo ipso quod docebat, se discipulam fateretur: sciebat enim dictum ab Apostolo: Docere autem mulieri non permitto; ne virili sexui & interdum sacerdotibus de obscuris & ambiguis sciscitantibus facere videretur injuriam. Insigne modestiæ fœminæ exemplum, quam si sequior sexus semper respiceret, cum silentio in Ecclesia tractaret sacra & cæterum muliebria curaret.

§. 18. Hæc autem hætenus à nobis deducta publicum Ecclesiæ conventum respiciunt, in quo mulieri docere non permittitur; ordinem, extra omnem necessitatem positum, concernunt, per quem fœ-

minæ

minæ baptizare non licet. Alias scimus, quæ *Paulus* privatim illis permittat in epistola ad Titum 2. 3. πρεσβύτιδας ὡσαύτως ἐν κατῳικήματι ἱερωπρεπῆς, μὴ δισβολῆς, μὴ οἴνω πλεονεξίας, κακοδιδασκαλίας. ἵνα σωφρονίζωσι τὰς νέας, φιλανδρῆς εἶναι, φιλοπικρῆς, σώφρονες, ἀγνῆς, οἰκτρῆς, ἀγαθῆς, ὑποτακτικῆς τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν, ἵνα μὴ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ βλασφημηθῇ. *Anus* similiter in habitu sanctæ docentes, non calumniatrices, non vino multo servientes, bene docentes: ut prudentiam doceant adolescentulas, virorum amantes esse, filiorum amantes, sobrias, castas, domi manentes, bonas, subditas propriis viris, ut non verum Dei blasphemetur. Quibus verbis describitur non quid publice, sed quid privatim mulieribus circa disciplinam domesticam erga sui sexus familiam injungitur. Nam toto hoc capite *Paulus* per singulas species, quid unam quamque ætatem doceat, exponit. Primum senibus viris convenientia, deinde anus quid deceat, tertio quæ adolescentibus apta sint, tam maribus videlicet, quàm fœminis, licet in præcepto mulierum vetularum de adolescentibus fœminis mandata subjecerit, ut nō tam se doceret adolescentulas, quàm quid à

vetulis doceretur, exponeret; extremo de servis constituat; quæ omnia privatam disciplinam respiciunt. Atque sic etiam *Chrysostomus* ad h. l. T. IV. p. m. 587. G. respondet: Quæ ratione igitur docendi ministerium eis hoc loco permittit, cum alibi dicat: Mulieri docere non permitto? Sed audi quod sequitur: Neque præesse viro. Viris nempe docere permittitur & viros & mulieres Ceterum mulieri domi tantum exhortationis permittit verbum, nunquam tamen præfidere concedit, nec prolixum omnino sermonem intendere. *Hieronymus* quoque ad eundem locum capitula doctrinæ muliebris, à Paulo indigitata, eleganter deducit, quem videsis. Præter hæc jam supra ex Concilio Carthagenensi IV. & Hieronymo concessimus, viduas vel sanctimoniales olim ad id fuisse obligatas, ut rusticas & imperitas mulieres apto & sano sermone privatim doceant, ad interrogata baptizatoris respondere. Paucis mulieri permittitur docere privatim quæ bona sunt, ut *Hieronymus* loquitur, siue ea mores concernant, siue pietatis capita; modo in his prolixum sermonem non intendant, ceu *Chrysostomus* præcepit, ne ob imbecillitatem minus coherentia loquantur:

quantur: vel si datum illis est, nec inerudita nec inconcinna etiam prolixè proferre aut scribere, semper ante oculos habeant tum S. Scripturam tum libros symbolicos, & ab his, non dicam ne latum unguem, sed ne apicem quidem recedant. Exemplum tale quis nescit in Priscilla Aquilæ uxore Act. 18. 26? Legimus enim eos Apollo Alexandrinum virum eloquentem & potentem in scripturis, cum initurus jam in via Domini esset, & fervens spiritu loqueretur, & doceret diligenter ea, quæ sunt domini, sciens tantum baptisma Johannis, assumpsisse & ἀπεβίβισεν penitus à viam domini exposuisse; quo etiam Paulus respicere videtur, cum ambos virum pariter & foeminam συνεργούς coadjutores suos in Christo Jesu appellat Rom. 16, 3. Nec taceri debet exemplum Lois & Ennicæ, quæ nepotem & filium Timotheum à pueris in sacris literis instituebant. 2. Tim. 1, 5. 3, 15. Talis foemina laudatur Prov. 4, 3. 31, 1. 26.

§. 19. Intra hos terminos mulieribus permittitur, quicquid permittitur. Extra hos si vagantur, jure coerceri possunt &

debent. Injuriam igitur faciunt Reformationi & Ecclesiarum nostrarum Reformatoribus, Jac. Pamelius in annot. ad Tertull. præscript. adv. hæret. c. 41. p. 241. n. 260. & 263. nec non Fevardentius in c. 9. lib. 1. Irenæi p. m. 74. quasi mulieribus concesserint, in publicis cœtibus de sacris disserere & de materiis sacris in quibuscunque scholis respondere. Sic enim Pamelius: *ab anno 1521. quo passim biblia sacra profanari cœpere vernaculis populorum lingua, adeo quoque mulieres incœperunt, pro fusi & colo theologari, ut inventa sint, quæ de scriptis Pauli themata collegerint, de quibus essent illæ paratæ publice quibusvis disceptantibus & in quibuscunque scholis respondere. Nostri temporis historia contentiosas istas & disputatrices fœminas nominatim produnt, & publice cum talibus doctricibus ab eisdem conscripti libelli prostant.* Concludunt tandem Pamelius & Fevardentius, non esse hoc mirum, cum sint omnes apud eos presbyteri atque sacerdotes. Abutuntur hunc in finem alii ex Pontificiis, prout solent, locis quibusdam Lutheri, ubi omnibus vindicat sacerdotium spirituale atque
sic

scetiam jus docendi publicum, ut putant. Verum si ipsa loca Lutheri inspexeris, longe aliud cuivis ab affectibus libero illa persuadebunt. Sic enim in libro de abroganda missa privata Tom. II. Witteb. lat. p. 249. & Jen. Germ. Tom. II. fol. 14. b. objectioni ex 1. Cor. 14. contra commune sacerdotium & ministerium verbi respondet: Neque mutis neque alia quacunque causa impeditis loqui permittitur. Credo enim, quod istud loquendi, etsi omnibus communi sit, non tamen posse aut debere exerceri nisi eum, qui idoneus sit præ ceteris, & ei, qui idoneus sit, ceteri locum facere, cedere, ut servetur ordo & honestas. Sic enim & Timotheo præcipit, ut commendet verbum iis, qui idonei sunt, & alios docere. Exigitur autem ad loquendum ultra spiritum etiam vox, eloquentia, memoria & alia naturalia dona, quibus qui caruerit, merito suum jus alteri supponit. Ita mulieres Paulus prohibet loqui non simpliciter, sed in Ecclesia, nempe, ubi sunt viri, potentes loqui, ut ne confundatur honestas & ordo, cum vir multis modis sit præ muliere idone-

„us ad loquendum & magis eum deceat.
„Autoritate divinæ legis certus erat, quod
„spiritus sibi ipsi non contradiceret, &
„mulieres prius per eum viris subjectas,
„nunc supra viros non elevaret. Quin-
„potius memor & tenax sui instituti, præ-
„sentibus viris, magis viris quam mulieres
„afflaret. Ordo itaque & honestas est, ut
„viris loquentibus in ecclesia taceant mu-
„lieres. Nullis autem loquentibus viris,
„necesse ut loquantur mulieres. In enar-
„rat. in 1. epist. Petr. c. 2. Tom. V. Witteb.
„lat. fol. 455. b. Jen. germ. Tom. II. fol. 316.
„a. idem urget: quare simul univer-
„si sacerdotes sunt, possuntque & de-
„beant cuncti verbum Dei annunciare.
„Nisi quod in Ecclesia mulieres loqui non
„debeant, sed permittere viris, ut illic
„prædicent, propter præceptum Dei, qui
„præcepit mulieres debere viris esse sub-
„jectas, quemadmodum D. Paulus docet
„1. Cor. 14. Hunc ordinem Deus quidem
„permittit. Sed ob hoc nullum admit-
„tit discrimen potestatis. Ubi autem nihil
„nisi mulieres essent, & nulli viri, ut in
„cœnobiis Nonnarum, ibidem possit mu-
„lier

lier constitui ad prædicandum. Vides,,
 kctor benevole Lutherum urgere sum-
 mum necessitatis casum, requirere ordi-
 nem, & in ecclesia publice non concedere
 mulieri docendi officium. Ubi autem,
 privatim concedit, sub certis restrictioni-
 bus id facit. Quæ omnia cum spirituali
 sacerdotio consistere possunt, hinc ipse
 inter ecclesiæ ministrum & sacerdotem
 distinguit l. c. fol. 458. a. Seligi ex ecclesia,,
 aliqui possunt, qui officium gerant & sint,,
 ministri verbi, ad hoc constituti, ut in,,
 ecclesia prædicent, ac sacramenta admi-,,
 nistrent, nihilo secius tamē omnes sacer-,,
 dotes sumus, quotquot sumus christiani.,,

§ 20. Quemadmodum autem mulie-
 ri sub his conditionibus privatim docere
 permittitur; sic etiam ei jam ab antiquo in
 casu necessitatis & ubi pastores, diaconi
 aut viri non adsunt, baptizare licuit. Con-
 stat id, si antiquitatem ecclesiasticam respi-
 cimus, tum ex eo, quod in genere laicis
 id concessum, tum ex eo, quod expresse
 mulieribus id datum fuisse legamus. Sic
 enim Tertullianus lib. Baptismo c. XVII.
Dandi quidem (baptismi) habet jus sum-

mus sacerdos, qui Episcopus: de hinc Presbyteri & Diaconi, non tamen sine Episcopi autoritate propter Ecclesie bonorem, quo salvo, salva pax est. Alioqui etiam Laicis jus est: quod enim ex aquo accipitur, ex aquo dari potest. Sufficiat scilicet, in necessitatibus, ut utaris, sicubi aut loci aut temporis, aut persona conditio compellit: tunc enim constantia succurrentis excipitur, cum urget circumstantia periclitantis, quoniam reus erit peritici hominis, si superederit prestare quod libere potuit. Hieronymus dialogo adversus Luciferianos c. 4. Ecclesie salus, inquit, in summi sacerdotis dignitate pendet, cui si non ex sors quedam & ab hominibus eminens detur potestas, tot in Ecclesiis efficientur schismata, quot Sacerdotes. Inde venit, ut sine chrismate & Episcopi jussione neque Presbyter neque Diaconus jus habeant baptizandi. Quod frequenter, si tamen necessitas cogit, scimus etiam licere Laicis: ut enim accipit quis, ita dare potest. Ultimis quoque temporibus Concilium Florentinum in decreto super unionem Armenianorum ita statuit: Minister hujus sacramenti est sacerdos, cui
ex

ex officio competit baptizare. In casu autem necessitatis non solum sacerdos vel diaconus, sed etiam laicus & mulier, imò etiam paganus & hereticus baptizare potest, dummodo formam servet Ecclesia & facere intendat, quod facit Ecclesia. Nec ita tantum hoc in Ecclesia occidentali sed hodieque in orientali observatur. Qua de re sic Metrophanes Critopulus, Alexandrinus Patriarcha ἀνάγκης δὲ κατεπειγούσης εὐχὴς, inquit, μετὰ τὴν γέννησιν βαπτίζεται τὸ μωτὸν, καὶν πρεσβύτερος μὴ παρῇ, ἡ μήτηρ τοιοῦτο ποιεῖ, λέγουσα τὰ ἀνωθεν θεῖα ῥήματα. Εἰ δὲ τὸ βρέφος ἀναρρώσῃ ἱερέως ἰσχυρίζεται τὴν βαπτίσματα. *necessitate autem urgente statim post nativitatem baptizatur quod genitum est, et si presbyter non adsit, obstetrix & facit, verba illa divina supra citata pronuncians, & si infans convaluerit, baptizatus hic ei sufficit.*

§. 21. Sed Reformati & inter illos præcipuè Jo. Forbesius, à Corfe, Presbyter & SS. Theol. D. PP. in Academia Aberdoniensis, quem alias ob præclaram antiquitatum ecclesiasticarum notitiam maxime æstimamus, in instructionibus historico theologicis lib. 10. cap. 13. §. 26. seqq. p.

§24. seq. frustra putat auxilium in his auctororum locis quæri. Textulliani quippe & Hieronymi rationem illis, quæ hæc talia statuunt, esse inimicam. Nam ea stante, poterit quilibet solenniter baptizatus, aut quælibet solenniter baptizata, non expectato casu necessitatis etiam præsentibus clericis publice & solenniter baptizare. Item poterit qui Eucharistiam accepit, eandem etiam dare. Verum videtur hæc consequentia esse contra Tertulliani & Hieronymi mentem. Neuter enim regulam hanc: *quod ex aquo accipitur, ex aquo dari potest*; item, *ut accepit quis, ita & dare potest*; ad sacramenta in genere, applicat, ut adeo non concedatur sequela à baptismo ad Eucharistiam. Dein neuter laicis, præsentibus clericis, hoc jus datum esse dixit, sed tum demum concessit, quando absente sacerdote summa urgebat necessitas. Id subsequencia verba Tertulliani, forsan à Forbesio non observata, volunt. Nec aliud Hieronymus intendit, præcipue cum praxis Ecclesiæ mentem illorum clarius explicet. Gelasius enim epistola nona ad Episcopos Lucaniæ, ex qua

qua Gratianus canonem *Diacones* dist. 93. simili, præcepit. *Diacones absque episcopo, vel presbytero baptizare non audeat: nisi prædictis ordinibus fortassis longius constitutis, necessitas extrema compellat: quod etiam laicis Christianis plerumq; conceditur.* Et Isidorus Hispalensis lib. 2. de officiis cap. 24. constat, inquit, *baptisma à sacerdotibus esse tractandum: ejusque ministerium, ne ipsis diaconibus explere est licitum absque episcopo vel presbytero: nisi in procul absentibus, ultima languoris necessitas cogat: quod & laicis fidelibus plerumq; permittitur.* At iterum audio excipientem Corbesium, omnia istum hæc tum superius adducta loca niti falsa hypothesis de absoluta baptismi necessitates, quæ tamen nulla est. Nam secundum Patres quoq; dari h. l. vel necessitatem præcepti vel necessitatē vitandi contemptum & ingratitude, vel necessitatem rei significatæ puta regenerationis, vel necessitatem sacramenti peremptoriam s. simplicem necessitatem medicæ. Tres priores necessitates agnoscit, & quidem tertiam, hypothesis Calvinianorum conformem, qua baptismus tantum est

est regenerationis signum, quartam autem necessitatem fingi & nullam esse dicit. Sed cum Forbesius directe contra Pontificios disputet, & nos lubentes fatemur, baptismum tam absoluta necessitate non esse necessarium, ut infantes, qui sine baptismo decedunt, cœlo excludantur. Nam licet Deus homines ad baptismum, si haberi potest, tanquam ad medium alligaverit, nemo tamen putabit, Deum se ad illud alligasse, cum sine eo operari possit modo extraordinario. Vid. Chemnitium Exam. C. T. part. 2. p. 15. seqq. Interim adhuc baptismus necessarius erit necessitate medii, per quod Deus hominem, modo haberi possit, vult regenerare & renovare. Tit. 3, 5. adeo ut præsentissimo periculo se exponant Joh. 3. 5. si baptismum, quem habere poterant, negligunt aut intermitunt. Si jam casum nostrum intueamur, in quo infans morti vicinus ponitur, & sacerdotis præsentia sperari non potest, tunc nihilominus haberi potest baptismus. Ubi enim substantialia baptismi habentur, ibi ipse baptismus habetur. Sed absente sacerdote in casu necessitatis substantialia bapti-

baptismi adesse nemo negabit, quia sacerdos, tanquam causa instrumentalis, essentialiter baptismi non ingreditur; & idcirco si vel maxime in muliere, quæ baptizat, tunc temporis aliqua qualitas desit, tamen essentialitæ & integritati baptismi nihil decedit. Id quod observans Isaacus Casaubonus in resp. ad epist. Cardinalis Perronii nomine Regis Angliæ scripta, prudentius hac de re scribit, observ. 3. p. 24. *Quod de nascente olim Ecclesia dixit Tertullianus, baptizare Episcopum, Presbyterum, Diaconum, postremo etiam laicis jus esse, in extremo videlicet necessitatis casu, hoc ipsum in Ecclesia Anglicana, quod ad Episcopos, Presbyteros & Diaconos hodieque servatur, sine illa vel loci vel temporis rigida & penitus indiolabili observatione. Laicorum vero baptismum aut foeminarum, ut fieri legibus vetat, sic factum ex legitima formula, quodammodo non improbat, baptismum esse pronuncians, etiam si non legitime administratum, id est, prout ordinarie administrari solet.*

§. 22. Tandem qui in casu necessitatis etiam singulos christianos absolvere
posse

posse docent, forsitan & mulieribus id non denegabunt, cum singulis competat hortari & consolari ex præcepto Esa. 2. 3. Hos. 6. 4. 1. Thess. 5. 11. Ebr. 10. 24. seq. Quod vero etiam mulier in casu necessitatis eucharistiam petentibus dare possit, ut quidam asserere videtur, mihi persuadere non possum, cum illi sine dubio nitantur hypothesisi de absoluta Eucharistiæ necessitate, quam tamen nullam esse monstrabimus Deo dante in primo anno ecclesiastico de eucharistia mortuorum.

DIS

DISSERTATIO TERTIA

De

CULTU EVANGELIORUM.

Cultum Evangeliorum lectori bene-
volo dum sistere volumus, statim
monendus is erit, nomen cultus à Pa-
tribus, græcis æque ac latinis, in numero
horum poni, quæ diversimode accipiun-
tur. Sic enim Clemens Alexandrinus Stro-
mat. lib. VII. p. m. 700. *θεραπεία τοῦτον τῆς*
ψυχῆς, ἡ συνεχὴς ἐπιμέλεια τῆς ψυχῆς τῷ γνω-
σκῶν, καὶ πρὸς τὸ θεῖον αἰτῶν κατὰ τὴν ἀδιάλει-
πον, ἀγάπην ἀχολία· τῆς γὰρ πρὸς τὰς ἀνθρώ-
πιν θεραπείας, ἡ μὲν, βελτιωτική· ἡ δὲ, ἐπι-
τηνική· ἰατρικὴ μὲν σώματι· Φιλοσοφία δὲ,
ψυχῆς βελτιωτική. *Dei ergo cultus est con-*
tinua anima cura ei, qui est præditus cogni-
tione, & ejus perpetua in Deo occupatio
per charitatem, quæ nunquam intermitti-
tur. Cultus enim qui versatur circa res
hominum, unus quidem est, qui reddit me-
iores: alius vero, qui in ministerio occu-

G

patur:

patur : Medicina quidem corpus, philosophia
 vero animam reddit meliorem. Et Theo-
 doretus ad vers. 9. cap. 1. ad Romanos, p. 13.
 Εἶδη λατρείας πολλά. καὶ γὰρ ὁ προσδύμε-
 νος, θεῶν λατρεῖαι, καὶ ὁ νηστία χρώμενος,
 καὶ ὁ τοῖς θεοῖς προσέχων λογίοις, καὶ μὲντοι ὁ
 ὁ τῆς τῶν ξένων θεραπείας ἐπιμελόμενος.
 Multa divini cultus sunt genera. Qui enim
 precatur, Deum colit, & qui jejunio utitur,
 & qui divinis vacat eloquiis : & is etiam,
 qui recipiendorum hospitum curam gerit.
 Apud Chrysostomum in Psal. XLI. ἐπι-
 λείν λατρείαν, de eo dicitur, qui pietatem
 exercet in canendis ad mensam commu-
 nem psalmis. Ex latinis produco Augustin.
 lib. 10. de C. D. c. 1. p. m. 81. a. lit. A. B. Hic
 est enim divinitati, vel, si expressius dicen-
 dum est, deitati debitus cultus, propter quem
 uno verbo significandum, quoniam satis mi-
 hi idoneum non occurrit latinum, græco ubi
 necesse insinuo, quid velim dicere. Latrism
 quippe nostri ubicunque sanctarum scriptu-
 rarum positum est, interpretati sunt servi-
 tutem. Sed ea servitus, quæ debetur ho-
 minibus, secundum quam præcipit aposto-
 lus, servos dominis suis subditos esse debere,
 alio nomine græce nuncupari solet. Latrism
 vero

vero secundum consuetudinem, qua locuti
sunt, qui nobis divina eloquia condiderunt,
ut semper, aut tam frequenter, ut pene
semper ea dicitur servitus, qua pertinet ad
colendum Deum. Proinde si tantummodo
cultus ipse dicatur, non soli Deo deberi vide-
tur. Dicimus enim etiam colere homines,
nos honorifica vel recordatione vel pra-
sentia frequentamus. Nec solum ea, qui-
bus nos religiosa humilitate subjicimus, sed
etiam quae subjecta sunt nobis coli
bentur. Nam ex hoc verbo agricolae
& coloni & incolae vocantur. — Ac per hoc
cultum quidem non deberi nisi Deo, propria
notione verbi hujus verissimum.
Sed quia & aliarum rerum dicitur cul-
tus, ideo latine uno verbo significari cultus
non debitus non potest. Similia ostendit
voce religionis & *Genexias*, pietatis &
pietas. Hinc etiam *J. Lud. Vides in*
ment. ad hoc caput notat: Non mi-
nus: nam colere est tractare & exer-
cere. Sic colimus omnia, quibus stude-
mus, ut literas, arma, ludos, terram & si-
milia, & habitare. Cum igitur vocabu-
lum cultus in utraque lingua in tanta lati-
tudine

rudine dicatur, usu sic permittente, etiam ab hac materia alienum non erit, in ista latiori significatione vocem illam adhibere. Adeo ut scopus noster sit, cultum, qui libro Evangeliorum vel omnium quatuor, vel unius, sive ex toto sive ex parte, seculis Christianorum IN CHORO, IN FORO, IN DOMO, fuit exhibitus, paucis enarrare; sive is cultus talis sit, qui alias Deo debitus est, sive quicumq; alius, quem honorem, reverentiam aut æstimum, tum propter se tum propter aliud, dicere liceat; sive is, qui quovis alio nomine venire potest, ceu ipsa facta indicabunt. Sit ergo.

I. CULTUS EVANGELIORUM IN CHORO.

§. I.

IN scribendo & ornando evangeliorum libro quantam curam in ecclesia christiana adhibuerint monachi, pictores, aliiq; omnia loqvuntur tempora, & monumenta passim testantur. Platonius quidam, sicut à sancto sene Simpliciano, qui postea, Mediolanensi ecclesiæ præsedidit episcopus,

Augu-

Augustinus audire solebat, initium sancti evangelii, cui nomen est secundum Joannem, aureis literis conscribendum, & per omnes ecclesias in locis eminentissimis proponendum esse dicebat. lib. 10. de C. d. c. 29. p. m. 89. b. lit. L. Quod hic Platonis discipulus ob rerum gravitatem ac sublimitatem in votis habuit, id sequenti- us seculis tum in hac evangelii parte, tum a complexu omnium quatuor, vel ex iis- dem vel aliis rationibus, interdum ad su- perstitionem usque observatum fuit. Sic ecclesia Laudunensi videtur evangeli- rum liber, in quo integer quatuor Evan- gelistarum contextus est, in altari positus, aureis plane literis exaratus, ipseque à par- taquilonari seu dextra holoserico, & au- ro quoque pulvinari insidens. Apud Gol- dustum tom. 7. rerum Alamanicarum extat liber de origine monasterii S. Galli, in quo- rum Hartmotum Abbatem librum Evangeliorum auro, argento, lapidibusque pretiosis ornasse. Ducas in historia Byzan- tica cap. 42. capta Constantinopoli ev- angelia adhibitis ornamentis mira arte compacta, auro argentoque inde revulsis

partim venundata , partim projecta conqueritur.

§.2. Habentur quoque in bibliotheca nostra Ducali Academica duo evangeliorum codices manuscripti latini ; quorum alter aliquot evangelia festorum continet, alter quatuor evangelia , quæ tamen sub finem evangelii Iohannis cultellum ~~et~~ *deiva* passa sunt, exhibet. Iste non duntaxat eleganter in folio minori in pergameno descriptus, sed & literis initialibus, quæ auro (inter deperdita hætenus numerato) & picturis nitidissimis superbiunt, ornatus est. Initium cujusvis evangelii ex omni paginæ latere circumdant varii ductus, colorum, florum, animaliumque varietate constantes. In horum aliquo sistitur genealogia Ducum Saxonie per duos ramos, quorum alter Imperatores, alter Electores præcipuos & ipsum Fridericum monstrat. Et si quid sortes evangeliorum valent, Fridericus Elector e regione illorum verborum : *Maria optimam partem elegit, qua non auferetur ab ea*, ponitur. Electoralem hunc codicem fuisse ostendunt insignia electoralia,

tum

om sola tum conjuncta cum aliis, duabus
rimis paginis posita, cū subscriptione: *Fri-*
dericus Dei gratia Dux Saxoniz sacri roma-
ni imperii archimarscalcus & princeps ele-
ctor romanorum regia majestatis imperiig,
regiminis locum tenens. 1. 5. 0. 7. In tertia
pagina Christus cruci affixus, cum Maria
& Joanne sub cruce, variis insignibus tum
Evangelistarum tum electoralium & du-
calium aliarumque rerum, circumscriptus
videre est. Ostenditur in hac, bibliothec-
æ nota, vulgò das Wahrzeichen / nim.
quadriga cum duobus equis totidemque
hominibus, tanta exilitate, ut musca cam-
pergere possit. Exterior ligaturæ pars ex
argento inaurato iterum Evangelistarum
signa & principis arma affabre elaborata
ostendit. In medio hujus frontis quadra-
tum, Christi imaginem, quam pro genui-
na venditant, sub vitro continet. Alter
codex quatuor evangeliorum, in forma
quarta ut appellant, pro ratione tempo-
rum diligenter quidem scriptus, paulo ta-
men rudior & etiam antiquior est. Nul-
lum quoque dubium est, passim in templis
æque ac in bibliothecis talia & longe pre-
tiosio-

tiosiora latere monumenta, cum per capitularia cautum fuerit, cuique Evangeliorum exscriptionem non permittere. Sic enim e capitulari Caroli M. in comitiis Aquisgr. A. C. 789. ap. *Goldast. Const. Imp. p. 131. LXXII.* ita se habet: Et si opus est Evangelium & Psalterium & Missale scribere, perfectæ ætatis homines scribant cum omni diligentia.

§. 3. Non tantum autem codices ipsos hoc modo ornabant, sed ipsas etiam cistas, in quibus illi reponebantur. Childebertus quippe inter reliquos thesauros ministeria ecclesiarum preciosissima detulit ex Hispania, ubi sororem suam Chrotildem ab Amalarici crudelitate liberaverat. Nam sexaginta calices, quindecim patenas, viginti evangeliorum capsas detulit, omnia ex auro puro ac gemmis pretiosis ornata. *Gregor. Turonens. Hist. Franc. lib. 3. c. 10 in Tom. 7. bibl. PP. p. m. 577. Conf. eundem de gloria confessorum cap. 63. p. m. 943. & Anton. Dadin. Alteserram in not. in Anastasium de vitis Pont. p. 51.* Rationem hujus & interioris & exterioris ornatus suppeditat *Rupertus Abbas lib. 3. de div. off.*

13. Codices quoque evangelici auro & argento, lapidibusque pretiosis non immerito decorantur, in quibus rutilat aurum cœlestis sapientia, nitet argentum fidelis eloquentia, fulgent miraculorum pretiosi lapides, quæ manus Christi tornatiles aurea æne hyacinthis operata sunt.

§.4. In legendo evangelio quantus fuerit cultus, tum ex personæ legentis conditione, tum ex variis ceremoniis in actu lectionis, Ecclesiæ Latinæ & Græcæ usitatis, colligi potest. Hodie in Ecclesia latina communiter Diaconus evangelium legit, ejus rei antiquitatem ex *Clement. Const. apost. l. 2. c. 61. p. m. 242. ex concilio Vansi ann. 529. celebrato can. 2. isidoro libr. de div. off. cap. 8. aliisque evincere videntur. Sozomenus certe H. E. lib. 7. c. 19. m. 735. refert, quod Archidiaconus apud Alexandrinos sacrum illum codicem legat: alibi vero diaconi. In multis autem ecclesiis, soli duntaxat presbyteri. Alicubi in præcipuis festivitatibus Episcopi legunt: ut Constantinopoli primo die paschalis festivitatis. Hoc tamen peculiare est, quod notavit Carol. du*

Fresne Glossar. ad scriptores mediæ & infimæ latinit. sub voce *evangelium*, p. 282. Imperatorem Carolum IV. Evangelium nudato ense in vigilia natalis Domini, in matutinis, Moguntia legisse, ut est in M. Chronico Belgico p. 286. Continuator Nangii an. 1378. de eodem Carolo: *Et pour ce que de coutume l'Empereur dit la septiesme leçon à Matines, revestu des ses habits & enseignes Imperiaux, il fut advisé par le gens du Roy, que ou Royaume ne le pourroit il faire, ne souffert ne lui seroit.* Berrius in Carolo VII. p. 87. de Sigismundo Imp. *Le lendemain vint l'Empereur à la Messe S. Pierre de Rome, & le Pape chanta la Messe, & l'Empereur dit l'Evangile en l'habit de Diacre.* Vetus ceremoniale MS. cap. *Come on fait un Empereur: le Pape doit chanter la Messe, & le Roy de France y peut estre, & doit dire l'Epitre: en son absence, le Roy de Sicile la doit dire: l'Empereur, doit dire l'Evangile & y estre couronné Empereur à S. Pierre de Rome &c.*

§. 5. *Actus lectionis pro more diversarum ecclesiarum variis modis illustris redditur. Quibusdam enim diebus sollemnio-*

lennioribus instituitur evangelica processio. Inchoatur hæc initio Prosæ à choro decantandæ, per quam significantur applausus & acclamationes populorum; campanæ statim pulsantur, veluti præcones evangelicæ veritatis. Agmen ducunt diversorum ordinum ministri, affectantibus apparitoribus seu ecclesiæ custodibus laicis, qui turbam submoveant. In secundo ordine incedunt thuriferarii candidis vestibus ornati, ad significandum bonum odorem evangelicæ doctrinæ. Deferuntur deinde ardentes cerei à duobus Acolythiis, ex antiquo ecclesiæ more. *Fecit Leo III. ubi supra lectorium ex argento purissimo, nec non & cerostatas ex argento mundissimo, stantes juxta ipsum lectorium: & hoc constituit, ut dominicorum die, vel in sanctis solennitatibus, hinc inde juxta lectorium consisterent & ad legendum sacras lectiones luminis splendore fulgerent.* Anastasius in Leone III. conf. Alteserra l. c. p. 132. seq. Quæ res olim Vigilantio, præcipue in honorem martyrum, minime ferenda videbatur, quod idololatriam quandam arguat. Hieronymus autem

libro

libro, contra Vigilantium scripto, huic dubio respondet: *Per totas orientis ecclesias quando legendum est Evangelium, accenduntur luminaria jam sole rutilante, non utique ad fugandas tenebras, sed ad signum latitiae demonstrandum.*

§. 6. Cereos statim crux sublimis delata sequitur, velut signum Christi, cujus vita & mors in Evangelio referuntur. Præcedentes ministros sequitur subdiaconus cum pulvino quem præmanibus habet, super quo evangelium à Diacono prælectum recepturus est. Postremo loco incedit Diaconus, qui sacrum codicem sumit ab altari. Deinde eundem Evangelii librum tenet utraq; manu clausum, & cum eo sistit se in plano presbyterii, ubi conversus ad celebrantem, prono capite & flexis genibus, petit ab eo benedictionem ad legendum evangelium; qua accepta surgit, statimque levans codicem in altum, procedit cum præcedentibus ministris ad ambonem. Quæ omnia missionem apostolorum, studium evangelii & originem illius cœlestem respicere dicunt. Conscenso sublimiori pulpiti loco, diaconus Evangelium lecturus se vertit ad
aqui-

aquilonem, per quem secundum quosdam
populus gentium designatur, secundum
alios vero princeps tenebrarum, contra
quem verbum Dei dirigitur. Sed bene
notavit Bonarer. litugic. l. 2. i. b. p. 669.
seq. esse hoc contra morem antiquum,
quo Diaconus vertebat se versus meridi-
em, ad partem scil. virorum: hodiernam
autem consuetudinem derivari ex missis
privatis. Adducit eum in finem testimo-
nium *Micrologi lib. de eccl. observ. cap. 9.*
Exinde Diaconus populum salutatur dicens,
Dominus vobiscum. Quo audito vertit
se Pontifex, omnis sacerdotalis gradus, sic-
ut & omnis populus fidelis ad orientem, re-
spondens: *Et cum spiritu tuo.* Et post-
quam dixerit: *sequentia Evangelii*, facit
crucis signum in fronte sua idem Diaconus
& in pectore, similiterque episcopus
& omnis populus. Omnes autem ad ev-
angelii lectionem surgere & stare mos
antiquus fuit. Anastasius Papa, teste *Ana-*
stasio in ejus vita constituit, ut quoties-
cunque sancta evangelia recitarentur, sa-
cerdotes non sederent, sed cernui vel ut
alii legunt, curvi starent, ut illo habitu
corpo-

corporis ad iter composito significemus, nos esse paratos ad sequendum Deum, ejusque fidem evangelio testatam. Hunc morem fuisse orientalis ecclesiæ testis est *Jo. Chrysoſt. de diverſ. utriusque Teſt. loc. ſerm. de Circo. Nicephorus Calliſtus lib. 14. H. c. 34.* morem eccleſiæ Alexandrinæ damnat, in qua episcopus non surgebat, cum evangelium legeretur. *Id vero, inquit, in ulla plane eccleſia antiquitus factum eſſe nemo vel vidit vel audivit.* Et libr. 9. c. 18. ex *Philostorgii H. E. 3. c. 5. à Theophilo*, qui cognominatus est Indus, multa refert, apud Indos correctæ fuiſſe, quæ non rite agebantur, præſertim quod ſedendo evangelium audirent contra placitum eccleſiæ. Probat hunc ritum *Iſidorus Peluſiota lib. 1. epiſt. 136.* dicens: *Cum ipſe verus paſtor per adorandorum evangeliorum apertionem accedit, tum demum episcopus aſſurgit, atque imitationis habitum deponit, hinc nimirum dominum ipſum paſtoralis artis ducem ac Deum & verum adeſſe ſignificans,* conf. *Lud. de la Cerdac. 118. n. 8. p. 226.* Ut autem major adhuc reverentia evangelio exhibeatur,

varia,

varia adhuc deponunt in signum submissionis & servitutis. In Ecclesia græca episcopus omophorium (quod est genus indumenti ex lana confectum, in orbem humeros ante & retro convestiens) deponit, referente Simeone Thessalonicensi de mystag. dum evangelium legitur, episcopus omophorium deponit, servitutem ac subjectionem suam erga Dominum demonstrans. Quoniam ille per evangelium loqui cognoscitur & tanquam coram adest, ipse tunc monumentum incarnationis gestare non audet, sed ab humeris ablatum, diacono tradit, qui illud dextra complicatum retinet: Neque illud sumit, nisi postquam sacris absolutis, ad communionem devenit. Baculos etiam deponebant, ob rationem, quam Amalarius l. 3. c. 18. adducit: Usque ad istud officium baculis sustentabamur, modo, ut oportet servos ante dominum stare, humiliter stamus deponentes baculos è manibus nostris. Hugo in speculo Ecclesie c. 7. Honorius lib. 1. Gemma c. 24. Durandus Rat. l. 4. c. 24. Ritus hunc diu mansisse in ecclesia, ex Nicolao du Plove Presbytero Posnoniensi, qui claruit ann.

1434. in expositione missæ, videre est: *Cum legitur evangelium, inquit, arma vel baculi deponuntur, in signum, quod juxta doctrinam evangelicam parati sunt fideles non armis, sed patientia se defendere.* Loco hujus, ut Bona l. c. monet, nunc milites religiosi & equestris ordinis viri, ensi manum admovent, vel educunt de vagina, cum recitatur evangelium, ut eo gestu testentur, se paratos esse pro evangelii defensione viriliter pugnare & sanguinem effundere. Commendant in Polonis hanc consuetudinem Matthias de Michovia Chron. Polon. l. 2. c. 1. Alex. Guagvinus in Miecislao rege, qui fidem Christi primus suscepit anno 965. & eum morem introduxit, & alii qui gentis illius historiam scripserunt.

§. 7. Perlecto evangelio, omnes iterum cruce se signant, & diaconus codicem evangelicum imponit pulvinari inter manus subdiaconi, qui eundem apertum episcopo & celebranti, aliis vero clausum præbet osculandum. Imo olim omni populo ad osculandum is circumferri & porrigi à subdiacono solebat, in signum venerationis

tionis & communionis cum D. Jesu Christo & doctrina ejus, ut Jonas Aurelianensis docet in præfat. lib. 2. de cultu imaginum. Peractis his omnibus conditur in loco suo. Universa hæc & plura, una cum variis mysticis significationibus legere quis potest in ordine Romano. Conf. Rupertus de div. offic. Durand. rational. div. off. Amalar. Alcuin. de div. off. Innocent. in myst. missæ. Bona l. c. Barth. Gavantus in Thesaur. sacr. rit. part. 2. tit. 6. Anton. Bellotte in obs. ad ritus ecclesiæ Laudunensis redivivos p. 417. seqq. Dignum tamen h. l. est monitum viri candidi, Cardinalis Bonæ l. c. p. 607. ut omnibus, hæc talia perditæ amantibus, commendetur: *Apparet quam verum sit quod à nobis in hoc tractatu sæpius inculcatur, multa hodie pro lege haberi in his, quæ pertinent ad ecclesiasticas observationes, quæ sensim ex abusu irrepperunt; quorum originem cum recentiores ignorent varias conantur congruentias & mysticas rationes invenire, ut ea sapienter instituta vulgo persvadeant.* Porro isti, ut scite Hieronymus de origine dixit, ingeni sui ad inventiones faciunt ecclesiæ sacramenta.

H

§ 8 Por-

§ 8. Porro in divinationibus & sanctorum fortibus, dum episcopi eligendi erant, inspectio Evangelii in ecclesia obtinuit, non quidem ad explorandum Dei iudicium, an quis eligendus esset ad episcopatum, sed quid de eo futurum esset in episcopatus administratione, quique ejus mores, quæ conversatio, qualisque illius finis & mors. Quam divinationem *Prognosticon* fere semper appellant scriptores. Sic in vita sancti Aniani episcopi Aurelianensis, postquam variæ divinationes per brevia, Psalterium, Apostolos fuerant institutæ, tantem & illa per evangelium sequebatur: *Sed & in Evangelii pagina hanc primam, reppererunt sententiam: super hanc petram ædificabo ecclesiam. His ergo virtutum insignibus in cathedra Aurelianensis ecclesie sanctus institutus est Anianus.* Libellus supplex capituli Aurelian. ad Alexandrū PP. III. *Aperte sunt cataractæ cæli ut credimus, & de cælestibus stillat indignatio, & apostolice manus fortitudinem induantur, ut denudetur iniquitatis fundamentum usque ad collum & finem iniquitatis sortiatur, quem in die sue promotionis sermo divinus ei prognostica*

gnostica significatione proposuit : aperto enim, sicut moris est, evangeliorum libro, sermo qui primus occurrit, sic erat: *Adolescens autem relicta syndone nudus profugit ab eis: Gvil. Malmesbur. lib. 1. de Pontif. Anglic. p. 214. de Lanfranco: Ajunt ejus prognosticon: date eleemosynam & ecce omnia munda sunt vobis: Quo ille ab acclamantibus hilari vultu ad Dominum direxit: Certemus ergo mutua vicissitudine, tu dando, ego dispartiendo &c. Idem Malmescuriensis p. 219. & Matth. Paris. ann. 1093. de Anselmo: Inter sacrandum pro ritu ecclesia, codex evangelii ab episcopis super eum apertus tenebatur. Consecratione autem peracta, cum codex inspiceretur, in pagine summitate hæc sententia est reperta: Vocavit multos & misit servum suum & cæperunt se excusare. Historia episcoporum Autisiod. c. 54. de Hugone Episcopo: Cujus quoddam presagium fuit prognosticum ei divinitus destinatum, quod tale fuit: Ave Maria gratia plena: Guibertus lib. 2. de vita sua cap. 3. de se in Abbatem Novigenti electo: Cum obviam mihi procedere pararent, textum evangelii ex indu-*

stria super altare hac intentione aperuit, ut quod capitulum oculis primum occurreret, pro mei auspicio haberet. Mox. Aperuit ergo librum, cui juxta morem extrinsecus labra depresseram &c. Et lib. 3. c. 14. de electione episcopi Landunensis: Quoad consecrationem exhibito cum prognosticon ejus aucuparentur, vacuum repererunt paginam. De alio Episcopo mox. Cuiusmen in prognostico suo evangelicum capitulum dure sonuit. Tuam scil. ipsius animam pertransibit gladius. Aegidius Mon. Aurea vallis cap. 64. de Alberto Episcopo Leod. Cum autem à duobus episcopis ante evangelium missæ, sicut sancti Patres sanxerunt, ordinandus in episcopum Archiepiscopo presentaretur, Archiepiscopus librum, qui ei erat oblatus, aperiens, in prima parte libri legit. Misit Herodes Rex & tenuit Joannem & vinxit eum in carcerem. Et postea sequitur: & decolavit eum in carcere. Statim Archiepiscopus fremens in semetipso spiritu contrito, quasi lacrymando intuens in eum dixit: Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in iustitia & timore & prepara animam tuam ad tentationem, tu enim

martyr

martyr es futurus. Male hoc sortilegii genus cecidit Metropolitano Chersonesi Cyzizeno Patriarchæ Græco, sacris infulis induto, de quo in histor. Concil. Florent. Sylvest. Sgyropulus scē, 12. c. 4. cum sacra (scribit) evangelia manibus Patriarchæ sibi tradita prebensaret, & casu librum aperiret, ut occurrentem fortuito versiculum promore legeret, projecit in hæc verba: si cæcus cæcum ducat, ambo in foveam cadunt: Hæc observabant nonnulli, & in non minus durum æren trabeant. Non duntaxat autem in episcoporum electionibus, sed etiam in Canonicorum receptionibus id observatum fuit. Extat quippe forma recipiendi Canonicum in ecclesia Bononiensi in Morinis, apud V. cl. Jac. Petitem post Pœnitentiale Theodori p. 492. in qua hæc habentur: Decanus, vel eo absente Presidens, promissa legens, indutus stola, aspergit aquam benedictam super Canonicum receptum, & à singulis secundum ordinem admittitur ad pacis osculum: Deinde aperta codice evangelico capite primi folii, quæ scripta reperit, & verba adnotantur ad memoriam sue receptionis &c. Et hæc debemus

du Fresne Glossar. med. & inf. lat. p. 906. seq. Idem autor putat his forsitan addendum esse Brunonis Signiensis Episcopi lib. de vestimentis episcoporum iudicium de hisce sanctorum sortibus, in cap. Cur fiant prognostica in consecratione episcopi: Non ad sortes inquirendas, ut stulti opinantur, evangeliorum liber ejus, qui consecratur, humeris imponitur; sed ut per hoc intelligat, cui labori & oneri subijciatur, & pondus evangelicæ prædicationis eum circumquaque ferre non pigeat. Nisi potius dixeris, evangelii impositionem in hoc exemplo non tam divinationem quam ad ordinationem sive consecrationem spectare, quia *χρησθῆναι* Apostolicæ successu temporis impositio evangeliorum accessit. Conf. M. A. de Dom. l. 2. c. 253. Suic. Thes. eccl. T. 1. p. 1227.

§. 9. Transit quoque hoc divinationis genus ad res personasque seculares, quæ ex evangeliorum libro in locis sacris sanctorum sortes petierunt vel sumserunt. Gregorius Turonensis H. F. l. 4. c. 16. p. m. 598. de Tetrico Episcopo refert, quod positis clerici tribus libris super altarium, id est, Prophetiæ, Apostoli, atque Evangeliorum

liorum oraverint ad Dominum, ut Chrammo quid eveniret, ostenderet; aut si ei felicitas succederet, aut certe si regnare posset, divina potentia declararet. Recenset postea, quid in prophetarum & Apostoli libro invenerint, & per evangelium Dominum respondisse: Qui non audit verba mea, adsimilabitur viro stulto, qui ædificavit domum suam super arenam: descendit pluvia, advenerunt flumina, flaverunt venti & irruerunt in domum illam & cecidit, & facta est ruina ejus magna. Idem lib. 5. c. 14. p. 625. narrat Meroveum, postquam de his, quæ ei contingere possint, Pythonissam consulisset, ejus non credens vaticinationi, super B. Martini sepulchrum tres libros posuit, id est, Psalterii, Regum, Evangeliorum. Post hæc continuato tri-duo in jejuniis, vigiliis atque orationibus, ad tumulum iterum accedens, revolvit libros. Et in evangeliiis hoc est repertum: *Scitis quia post biduum pascha fiet, & filius hominis tradetur, ut crucifigatur.* Lib. 8. c. 4. p. 769. Guntchramnus in convivio, quo episcopos exceperat, de filio suo Childeberto narrat sequentia: In die san-.,

„ Etō Paschæ stante fratre meo Sygibero
 „ in ecclesia, procedente diacono cum san-
 „ ctō evangeliorum libro, nuncius regi
 „ advenit, unaque vox fuit pronuntiantis
 „ lectionem evangelicam, ac nuncii di-
 „ centis: *Filius natus est tibi:* unde fa-
 „ ctum est, ut omnis populos in utraque
 „ annunciatione proclamaret pariter:
 „ *Gloria Deo omnipotenti.* Heraclius, teste
 Cedreno, gestis feliciter in Perside rebus,
 cum de hybernis militum animo fluctua-
 ret, postlustratum triduo exercitum, ev-
 angelii codice aperto, invenit sibi manda-
 ri, ut in Albania hycmaret. Conf. *Edonis*
Neubusi sacr. fatidic. l. 3. c. 9. 329. seq. Hic
 autem consulendi modus nec Patribus
 nec Conciliis placuit. Augustinus enim
 epist. 119. ad Januarium c. 20. inquit: *Hi ve-*
ro, qui de paginis evangelicis sortes legunt,
et si oprandum est, ut hoc potius faciant,
quam ut ad Dæmonia consulenda concur-
rant; tamen etiam ista mihi displices con-
suetudo, ad negotia secularia, & ad vitæ bu-
jas vanitatem propter aliam vitam loquen-
tia oracula divina velle convertere. Et
 Agathense Concilium sub Symmacho Papa
 ann.

ann. C. 506. can. 42. rem averſatur. *Ac ne fortaffe id videatur omiſſum, quod maxime fidem catholicæ religionis infeſtat, quod aliquanti clerici, ſive laici ſtudent auguriis, & ſub nomine fictæ religionis per eas, quas ſanctorum ſortes vocant, divinationis ſcientiam profitentur, aut quarumcunque ſcripturarum inſpectione futura promittunt; Gratianus repetit idem cauſ. 26. queſt. 5. c. 6. & alii, quos vide apud Sberlog. Antiquit. bebr. l. 1. diſſ. 4. ſect. 10. p. 150. ſequ.* Aliter autem judicare neceſſum habemus, ubi forte altiori juſſu ad inſpectionem S. codicis deducimur, quale quid Auguſtinus, l. 8. Confeſſ. c. 12. T. 1. p. m. 34. D. E. ſibi accidiffe memorat: dum dubius animus erat, uxori-
am ne vitam, an cœlebem ageret. Dicebam hæc & flebam amariffima contritione cordis mei. Et ecce audio vocem,, de vicina domo cum cantu dicentis, &,, crebro repetentis quaſi pueri an puellæ, nescio: Tolle, lege, tolle lege: Statimque,, mutato vultu intentiſſimus cogitare cœ-,, pi, utrum nam ſolerent pueri in aliquo,, genere ludendi cantare tale quid, nec oc-

„currebat omnino audivisse me uspiam.
 „Repressoque impetu lachrymarum sur-
 „rexī, nihil aliud interpretans divinitus
 „mihi juberi, nisi ut aperirem codicem &
 „legerem, quod primum caput invenis-
 „sem. Audieram enim de Antonio, qui
 „ex evangelica lectione, cui forte superve-
 „nerat, admonitus fuerit tanquam sibi di-
 „ceretur, quod legebatur: Vade vende
 „omnia quæ habes & da pauperibus & ha-
 „bebis thesaurum in coelis, & veni seque-
 „re me. Itaq; arripuit codicem, aperuit &
 „legit in silentio capitulum, quo primum
 „conjecti sunt oculi: Rom. 13. *Non in com-
 messationibus &c.* Quod cum ostende-
 „ret Alipio, hic ultra quam Augustinus
 „legebat sequentia: *Infirmum autem,
 in fide assumite*: quod ille ad se retulit: An
 huic exemplo simile sit Francisci, quod
 narrat Bonaventura in vita illius c. 31. illi
 judicent, quibus vita Francisci paulo pe-
 nitius constat. Sic autem se habet: Im-
 pressum est igitur menti ejus per divinum
 oraculum, quod in apertione libri evan-
 gelici revelaretur ei à Christo, quod Deo
 in ipso & de ipso maxime foret acceptum;

oratione itaque cum multa devotione, pramissa, sacrum evangeliorum librum de altari sumtum, in sacro Trinitatis nomine aperiri fecit per socium, virum utique Deo devotum & sanctum; sane cum in libri apertione semper Domini passio occurreret, intellexit vir sanctus &c.

§. 10. *In purgatione à crimine* tum Episcopi tum alii per evangelia jurabant. Tenor hujus purgationis exhibetur can. *quoties. 2. qv. §. Purgationis tenor erit hujus modi.* Idem episcopus super sancta evangelia primum jurabit, quod pro ecclesia S. Petri de Pado Presbytero Paulo danda, neque ipse per se, neque per submissam personam, neque alius pro eo, se sciente, precium acceperit. Deinde vero purgatores super sancta Dei evangelia jurabunt, quod sicut ipsi credunt, verum juravit. Et can. *omnibus.* Qualiter sacerdos se purgare debeat: Ipse ergo sacerdos si suspiciosus, aut incredibilis suo episcopo aut reliquis suis consacerdotibus sive bonis & justis de suo populo, vel de sua plebe hominibus fuerit, ne in crimine, aut in prædicta suspicione remaneat, cum tribus
aut

aut quinque vel septem bonis, ac vicinis sacerdotibus, exemplo Leonis Papæ (qui duodecim episcopos in sua purgatione habuit) vel eo amplius, si suo episcopo visum fuerit, aut necesse propter tumultum populi inesse perspexerit, & cum aliis bonis & iustis hominibus se sacramento coram populo super quatuor evangelia dato, purgatum ecclesiæ reddat. Exemplum habemus, in Pelagio, qui tenens evangelia & crucem Domini super caput suum, in ambonem ascendens, satisfecit cuncto populo & plebi, quia nullum malum per egisset contra Vigilium, ut Anastasius refert in vita Pelagii. conf. *Alteferra l.c. p. 57.* Non tantum autem id episcopis & sacerdotibus, sed etiam testibus, qui eos accusare volebant, injungebatur. can. *nullam damnationem. 2. qu. 6.* Nullam damnationem episcoporum unquam esse censemus, nisi aut ante legitimum numerum episcoporum (qui fit per duodecim episcopos) aut certe probata sententia per LXXII. testes idoneos, qui tales sint, qui & accusare possint. Et prius ad sacra Christi quatuor evangelia sacramenta præstent, quod

quod nihil falsum depromant. Sicut nobis beatus Sylvester tradidit, & Romana sancta videretur tenere ecclesia.

§. II. *In supplicationibus & processionibus* evangeliorum liber quoque circumferri solebat. Quemadmodum enim in arca sanctuarii Mosaici, reconditæ erant divinæ legistabulæ, atque eæ circumferantur simul cum arca in publicis ejus deductionibus. Ita ex vetere Ecclesiæ instituto liber evangelii religiose defertur à subdiacono tam in Litaniis majoribus, quam feria tertia Rogationum, juxta morem antiquum orientalis Ecclesiæ, in qua codex Evangeliorum vocatur liber Dei-ficus, quem in supplicationibus & processionibus gestat præfectus evangelio. Codin. de offic. Const. c. 1. Et Gretser in Codin. Præter has olim instituebantur processiones *in confirmationem donationum* Ecclesiis factarum, in quibus ad majorem solennitatem & donationis robur, Rex, qui donaverat, evangeliorum librum in dorso portavit. Sic referente *Carolo du Fresnel. c. p. 238.* Tabularium ecclesiæ Landavenus in monast. Angl. Tom. 3. p. 192.

p. 192. sequentia habet: *Et Rex circum-*
ens totum territorium & portans evange-
lium in dorso, cum clericis ferentibus cru-
ces manibus & aspersa aqua benedicta simul
cum pulvere pavimenti Ecclesie & sepul-
cabri, in omnibus finibus perambulavit per
totum, facta maledictione & excommuni-
catione ab omnibus uno ore, illis specialiter,
quicumque locum istum cum suo territorio,
& finibus istis subscriptis, ab Ecclesia Lan-
davia & à pastoribus illius in aeternum se-
paraverit: data autem benedictione ser-
vaturis in pace. Porro Episcopo ad Eccle-
siam accedenti, solenni processione evan-
gelium offerebatur. Ekkard. Junior de Ca-
sibus M. Sancti Galli cap. 1. Parat illi-
co basilicam & aram, parat tapetes, & pal-
lio dorsili caminatam, evangelio Episcopum,
aliquos, qui aderant, Presbyteros recipere
jubet. Et infra: Post non multum quoque
temporis, accidit Petrum etiam Veronen-
sem Episcopum à palatio redeuntem simili
loci gratia inopinatum venire: fratres
autem suscipientes illum, quod melius qui-
dem habebant, evangelium ei offerebant.
Idem cap. 9. Ad recipiendum enim epi-
scopum

scopum cum Evangelio, etiamsi frater conscriptus non fuerit, æquum esse ut pariter occurrant, omnes concordant. Suscipitur episcopus, Victor Evangelium obtulit ipsi, quod ubi ille osculatur, Victor revertitur. Imo si hostis quoque alicui Ecclesiæ imminebat, ad placandum illum evangeliiis obviam ibant. Totilas Gothorum Rex A.C. 547. emenso totius urbis (Romæ) spatio, cum in Vaticanum ad B. Petri limina pervenisset, Pelagius diaconus Ecclesiæ Romanæ (nomine Vigilii Papæ) præsentiam ejus formidans, solenni religionis habitu indutus, evangelia Christi tenens in manibus, ac genua submittens: Parce, inquit, Rex supplicibus tuis, *Aretinus lib. 3. de bello Gotico.*

§. 12. Locum, quo Evangeliorum liber reponi solebat, in Ecclesia si quærimus, non unum fuisse eum observare licebit. In Ecclesia Græcorum, uti refert Evchologium, in medio altaris perpetuo evangelium incumbit & Christum regem throno insidentem manifestat, quem sacerdos etiam veneratur. In Ecclesia latina remanet evangelium in altari ab initio officii, usque

usque dum à ministro assumatur ad legendum. Vid. *Amalarius de off. eccles. cap. 5. Hug. Victorin. specul. eccl. cap. 7.* Et quemadmodum concilia interdum in templis olim habebantur, sic vel in throno vel in altari vel in utroque loco evangelium tanquam præsides concilii ponebatur, testantibus id ipsum conciliorum actis. De Synodo Ephelina testatur Cyrillus Alexandrinus, dum ait in Apologia: *Sancta Synodus in Sancta Ecclesia, quæ Mariana vocatur, congregata est: Christumque assessorem capitis loco adjunxit. Venerandum enim evangelium in sancto throno collocavit, tanquam non in aures sacerdotum clamans: Justum judicium judicate.* Non dissimilis fuit Concilii Chalcedonenis confessus. *Imperator cum Pulcheria, Augusta, Magistratibus, Senatoribus & Judicibus cognitoribus, sedem habuit ante cancellos. Ex patribus concilii inter apsidem & cancellos constitutis, legati sedis Apostolicae, & post eos Anatolius Constantinopolitanus Antiochenus, alique deinceps Episcopi sederunt à leuā parte: Dioscorus autem Alexandrinus & post eum Juvenalis Hierosolymitanus à dextera.*

rosolymitanus, aliique à dextra: in medio
ipforum super thronum sacro sancta Evan-
gelia collocata fuere: Baron. ann. 451. num.
68. Similia leguntur apud eundem ann.
680. num. 42. de Concilio Constantino-
politano sub Agathone his verbis: *Sessio*
autem ita disposita est, sicut & in Concilio
Chalcedonensi, nempe, ut digniori loco, à si-
nistris scil. sederent Apostolica sedis legati
(ut Cardinalis quidem arbitratur) à de-
xtris V. Constantinopolitanus Episcopus;
nec non Antiochenus: atque legatus sedis
Alexandrinae &c. Eminentiori loco Con-
stantinus Imperator cum suis magistratibus
positus erat, locus vero medius Synodi ex mo-
re datus sacro sanctis evangelis super se-
dem ornata positis, Christum ipsum repræ-
sentantibus. In concilio Florentino, con-
stat utrumque fuisse factum, ut evangeli-
am videlicet fuerit in throno & in altari
collocatum. Binius namq; tom. 4. Concil.
part. I. dum loquitur de ingressu Patriarchæ
in urbem, ante sacrum altare dicit evan-
gelium fuisse aureo velamento superpo-
nitum. Ceterum in medio templi, atque
inter duos cleros, ante sacrum altare soli-

um pulcherrimum posuere, perquam ornatum apparatusque aureo velamento, in quo sedit iudex magnus & justus Dominus noster Iesus Christus, hoc est sanctum Evangelium, appositis hinc inde Apostolorum Petri & Pauli capitibus, cereisque ante illa accensis. At in sessione præfati Concilii: super altare, inquit, propositus erat sancti Evangelii liber apertus, medius inter capitulum thecas SS. apostolorum Petri & Pauli, cereis utrinque tribus appositis.

§. 13. Tandem etiam in sepuchris evangelia fuerunt reposita, ceu id exemplo Barnabæ, cujus reliquiæ sub Zenone fuerunt inventæ, ex antiquitate ostendi potest, præeunte Theodoro Lectore H.E. lib. 2. p. m. 557. seq. Βαριάβα τῶ ἀποστόλου λείψανον βρεθῆν ἐν κύπρῳ ὑπὸ δένδρῳ κισσῆαν, ἔχον ὅπτι στήθεος τὸ κατὰ ματθαίον εὐαγγέλιον, ἰδιόγραφον τῶ βαριάβα. τὸ δὲ τοῦτον εὐαγγέλιον, ζήνων ἀπέστειλεν ἐν τῷ παλατίῳ, ἐν τῷ αἰθρῶ σιφάνῳ. Barnabæ apostoli reliquiæ in Cypro sub arbore siliqua reperte sunt: super cuius pectore erat Evangelium Matthæi, ipsius Barnabæ manu descriptum. Id evangelium Zeno deposuit in palatio in æde S. Stephani. Baronius ad ann. 485. n. 4.

notat.

notat, S. Matthæi evangelium, quo potissimum Christi vera humanitas comprobatur, in opprobrium Eutychianæ hæresis tunc grassantis apparuisse, certis signis, miraculorum virtute veluti digito, ubi catholica fides esset, edocens. Postea prolixè integram historiam, ab egregio viro illius temporis Alexandro monacho orthodoxo scriptam, refert, ex qua sequentia, scopo nostro inservientia habeto. Barnabas in tertia apparitione Episcopo Salaminæ urbis Anthemio dixit se, esse Barnabam. Hujus rei signum hoc habeas: Egredere extra urbem occidentem versus & sub arbore, siliqua effodias. Speluncam enim atque arcam invenies: quoniam illic totum corpus meum conditum est, & evangelium, propria manu scriptum, quod à S. Apostolo & evangelista Matthæo excepi. Episcopus exiit in eum locum cum toto clero & populo, & postquam paulum fodissent, invenerunt speluncam lapidibus obstructam. Illis autem sublatis, apparuit arca illa: qua detecta, invenerunt venerandas sancti Apostoli Barnabæ reliquias & evangelium super Barnabæ pectus impositum. — Hæc

cum Imperator audivisset, episcopum rogavit, ut celeriter evangelium illud, quod inventum est, adferatur in urbem Constantinopolim. Erant autem libri tabellæ thyenis lignis compositæ. Allatum evangelium Imperator in manus sumit & deosculatus est, auroque multo exornatum, in palatio suo reposuit, ubi servabatur & in magna quinta Paschæ feria, quot annis in palatii oratorio evangelium ex eo libro recitabatur. In Caroli M. sepulchro Aquisgranensi similiter repostum fuit evangelium, ut refert Monachus Egolismensis S. Eparchi in vita Car. M. c. 24. *Corpus ejus armatizatum est, & in sede aurea sedens repositum est; in curvatura sepulchri ex se aureo accinctus, evangelium aureum tenens in manibus, & genibus reclinatis in cathedra, & capite honeste erecto, ligato aurea catena ad diadema. Et in diademate lignum S. crucis positum est &c.* Id quod eum in finem factum putamus, partim ut haberent illud quasi pignus cœlestis resurrectionis in evangelio promissæ, partim quia præcipue in splendidis familiis Regum & Principum moris fuit, omnis generis pretiosa, inter

inter quæ apud Christianos evangelia omnino numerari possunt, in sepulchris reponere, prout id Jo. Jac. Chiffletius in *anastasi Childerici l. f. thesauro sepulchrali cap. 3. p. 50. seqq.* variis exemplis ostendit, imo quæ in monumento Childerici fuerunt, per sequentia capita erudito commentario illustrat.

II. CULTUS EVANGELIORUM IN FORO.

§. I.

[*N* juramentis præstandis formula fuit, jurare per adjutorium Dei & sancta ejus Evangelia, in quibus Deus quasi præsens cognoscebatur. Vid. Jac. Ebertus in *historia juramentorum* pag. 47. seqq. *Tibi Domine* dist. 63. Clem. 1. *de jurejur.* Exemplum instar omnium sit in electione Regis Romanorum in Cæsarem promovendi. Ecclesiastici Electores coram Evangelio B. Joannis (in principio erat verbum) quod illic ante ipsos poni debet, manus suas pectori cum reverentia supponunt. Seculares vero ipsum Evangelium corporaliter manibus suis tangunt, qui omnes cum

tota sua familia tunc ibi debebunt inermes assistere, prout A. B. præscribit cum juramenti formula: *Ego N. juro ad hæc S. Dei Evangelia, hic præsentialiter coram me posita, quod ego per fidem, qua Deo & S. R. I. sum adstrictus &c.* Hic putant quidam Episcopos nō necessum habere ipsa evāgelia tangere, sed sufficere, ut coram illis ponatur, laicum autem teneri Evangelia tangere, licet sit Princeps; quod quam conveniens sit antiquitati ecclesiasticæ, vel supra adducta exempla monstrare possunt. De eo autem aliqui solliciti sunt, an ad S. Evangelia jurare liceat? cum per Deum, non per ullam creaturam jurandum sit. Concedunt tamen, tactu sacri codicis jurari posse, sed non per eum vel per evangelium. Hinc alii dicunt anno 1562. Francofurti Electores evangelicos istam formulam omisisse & hanc substituisse: Ita me Deus & sanctum ejus evangelium. Sed nec hæc formula Wesenbecio videtur esse admitenda, cum in eodem vitio hæreat, nisi intelligatur de verbo personæ, cujus principium Evangelii S. Joannis mentionem facit. Quod tamen alios non movet, cum

evangelium, tanquam medium salutis æternæ, recte conjungi possit cum Deo, tanquam causa principali. Accedit, quod in Transactione Passaviensi à nostratibus sit admissa, & hodie ab omnibus admittatur. De quo videri possunt illi, qui ad A. B. commentati sunt. Olim præterea moris erat, ut juraturi reverentiæ causa manus non imposerent Evangelio nisi lotas. Ambros. in Psalm. 61. *Juravit ne pejeraret, lavit manus, cum evangelium tangeret, ne quid deesset exemplo.* Chrysost. hom. 7. ad Antiochenos: καὶ εἰ μὴ εὐαγγέλιον κατὰ χεῖρ δέη, τὰς χεῖρας ὑπονίψαι μὴ, μετὰ πολλῆς τῆς αἰδῆς, καὶ τῆς εὐλαβείας κρίτων, καὶ δεδοικώς κατῆχε. *Et si evangelium, quidem capere oporteat, manibus lotis & cum multa reverentia & religione, tremens & timens sumis.* De antiquitate hujus moris plura vide apud J. Cass. Suicerum, thesaur. eccles. p. 1225. seq.

§. 2. Porro quemadmodum supra notatum fuit, hostibus, Ecclesiæ alicui imminetibus, obviam delatum fuisse librum evangeliorum; sic quoque quando in civitate seditio forte orta fuit, vel quodcun-

que inter partes aliquas dissidium, quo ferro sævitum fuit, Episcopus sacerdotes misit cum evangelis, ut horum intuitu, tanquam in Christi capitis præsentia, cujus membra omnes esse debemus, fluctus irarum componerent. Cum post excessum Justiniani à Philippico Imperatore hæretico, Petro cuidam Ducatus urbis Romæ daretur, populus autem Romanus eum suscipere nollet, factum est, dum Christophorus, qui erat dux, ob hanc causam cum Agathone & suis hominibus concertarent, bellum civile exortum est, ita ut in via sacra ante palatium sese committerent, & ex utrisq; partibus amplius quam viginti quinque plagarentur, atque interirent, donec Pontifex mitteret sacerdotes cum evangelis & crucibus Domini, sicque partes sedarentur. Anastasius in Constantino p. m. 94.

§. 3. Si forte incendium magnum in urbe quadam extitit, flamma videbatur reprimi, quam primum evangeliorum liber obviam ferebatur vel tenebatur. Εμπειρσμός ἐν τῷ τῷ χρόνῳ μέγας ἐγένετο, καὶ φθασας ἕως τῆς ἀποστόλης θαυμά τῶν αἰναντίων. Μαρκιανός. ὁ οἰκονόμος. αἰνλθὼν εἰς κερσμάς τῆς

ἡς ἀγίας ἀναστασίας κατέχω· τὰ εὐαγγελία,
 ἰσχυαῖς καὶ θάκευσι τὸν οἶκον ἀπαθῆ διεφυ-
 λαζο. *His temporibus magnum extitit in-*
cendium usque ad Ecclesiam sancti Thomæ
apostoli, quæ Amantii dicitur, pervenit Mar-
cianus vero æconomus cum in tectum eccle-
sie S. Anastasia conscendisset, evangeliorum
codicem manu gestans, precibus & lachry-
mis eadem illesam servavit. Theodor. Le-
 ctor H. E. lib. 1. p. 555. Cum Arverna ci-
 vitas maximo incendio cremaretur & hoc
 sanctus (Gallus Episcopus) comperisset,
 ingressus Ecclesiam, diutissime dominum
 ante sanctum altare cum lachrymis exo-
 ravit. Surgensque evangeliiis compre-
 hensis, apertisque in obviam se igni obtu-
 lit: quo obtemperante protinus ad aspe-
 ctum ejus ita omne incendium est extin-
 ctum, ut nec favillæ quidem in eo igne re-
 mansissent. *Gregor. Turon. de SS. Patrum*
vita c. 3. p. m. 1831. bibl. PP. tom. VII. Ve-
 rum hæc & similia non tam libro evange-
 liorum, quam precibus sanctorum viro-
 rum ardentissimis tribuenda esse
 videntur.

III. CULTUS EVANGELIORUM IN DOMO.

§. I.

Publice non duntaxat sed & privatim cultus evangeliorum tantus sæpe fuit, ut in superstitionem degeneraverit. Solebant enim *in curationibus febrium, pestis aliorumque morborum* illa adhibere. Adducunt eum in finem Pontificii communiter *Augustinum* in cap. 1. Joh. tract. 7. tom. 9. *Cum caput tibi dolet, laudamus si evangelium ad caput tibi posueris & non ad ligaturam cucurreris. Ad hoc enim perducta est infirmitas hominum, & ita plangendi sunt homines, qui currunt ad ligaturas, ut gaudeamus quando videmus hominem in lecto suo constitutum jactari febribus & doloribus, nec alicubi spem posuisse, nisi ut Evangelium sibi ad caput poneret, non quia ad hoc factum est, sed quia praelatum est Evangelium ligaturis. Si ergo ad caput ponitur, ut quiescat dolor capitis, ad cor ponitur ut sanetur à peccatis ? Sed ex hoc loco Pontificii, nullum robur superstitioni conciliabunt, cum ipsa verba monstrent, Augustinum*

factum hoc simpliciter non probare, sed in oppositione ad majus malum, prout sæpe minora mala rationem bonitatis acquirunt, non absolutam sed respectivam. Ut adeo Augustinus nec ligaturas, nec evangelii applicationem in se probet, sed *quia prælatum est evangelium ligaturis*, urgens contra hominem evangelii receptionem in cor. Obtinuit tamen postea in Ecclesia mos hic non probandus, ut ad sanitatem infirmis recuperandam inter evangeliorum partes præcipue initium evangelii S. Joannis ægris imponerent, vel super illos legerent. Id quod indicant verba Cæsarii lib. 5. c. 44. ap. Novar. Schediasm. lib. 1. n. 163. *Epsam (sororem) sicut mihi retulit beata memoria domina Elizabet ejusdem Abbatissæ sororis in lecto suo ponentes, & principium evangelii S. Joannis super eam legentes mane re gyratum invenerunt.* Chuchbertus signifer quidam gentis nostræ in lege domini, evangelium Joannis super imponebat infirmis & curabantur, referente Saresberien si apud Novar. Sched. lib. 1. n. 64. Similiter excusat *l'auva-l'egiar* per initium evangelii Joannis, Jo-
Wal-

Walterius Viringus Archiater Lovanien-
 sis, in præfat. Molani diario Medicorum
 præfixa p. 17. ap. Voet. P. III. dispp. select.
 p. 115. *Gaspar Barzius, Gæse Zelandorum
 ortus è societate Jesu, insignis in India vi-
 neæ domini colenda artifex, evangelio D.
 Joannis in schedula scripto & pectori appo-
 sito & pestem & febres percuravit, quæ re-
 media non sunt temere usurpanda. Ritua-
 le Ecclesiæ Laudunensis vult, ut super mu-
 lieres post partum, pro loci consuetudine
 benedicendas, evangelium B. Joannis le-
 geretur Bellotte l.c. p. 254. Sexcenta alia
 sunt, ad quæ evangelio hoc utuntur vel
 potius abutuntur. Vid. Luth. Tom. 2.
 Isleb. p. 431. f. 2. Unum addam, quod in
 energemate ac maleficio magno diaboli-
 co adhibeant vel legendo, vel collo obses-
 sorum suspendendo. Hinc remedium
 hoc inter alia sacramentalia suggeritur à
 Sprengero in malleo maleficarump. 2. q. 2.
 c. 7. p. 299. Exorcista, inquit, procedere
 potest per orationes, & si legere novit scri-
 pturas, legat evangelia quatuor prima ev-
 angelistarum: item Evangelium: Missus est
 Angelus; & passionem Domini, quæ omnia
 magnam*

magnam habent virtutem ad expulsionem operum diaboli. Item evangelium S. Joannis: In principio erat verbum, scribatur & ad colum infirmi suspendatur, & sic gratia sanitatis expectetur. Idem inter duodecim remedia numeratur à Marr. Delrio lib. 6. disq. mag. c. 2. sect. 3. q. 3. p. 1021. Unde colligere est, addit Voetius l. c. p. 1098. quid voluerit sibi consuetudo in confraternitate dulcis Dominae, hoc est, Mariæ Sylvæ Ducensis, quod ad ingressum ejus fratres legerent initium Evangelii Joannis; qui alias cum alijs quibuscunque Laicis à scripturarum lectione more & modo Papali arcebantur.

§. 2. Morem hunc moralistæ multi non improbant, sed potius tanquam pium commendant. Jac. Marchant. Hort. Past. Tract. 3. de charitate p. 477. Pium hoc est, inquit, & cum reverentia fieri potest & cum spe aliqua de auxilio divino obtinendo propter illa: Quod ergo dicit Apostolus (Rom. I. 16.) evangelium virtus est in salutem omne credenti, intelligi potest, non solum quia sit virtus & causa instrumentis salutis & vite future; sed etiam quia
causa

*causa sit salutis corporalis pie susceptum & delatum à fidelibus. Ut enim ait D. Thom. (2. 2. q. 96 a. 4. 3.) non minoris efficaciam est verbum Dei scriptum, quam reliquiarum sanctorum; sed illis utimur ad salutem; ergo etiam uti licet verbo Dei scripto. Sed pseudhermenia loci Paulini est contra mentem & contextum Pauli, contra intentionem B. Joannis, cujus evangelio abutuntur; utpote qui evangelium suum (Joh. 20. 31.) scriptum dicit, ut credamus, Jesum esse Christum, filii Dei, & ut per fidem habeamus vitam in nomine ejus. Thomam quod concernit, ipse ad art. cit. concludit: *Verba divina ad collum suspendere, nisi aliquid falsitatis vel dubii contineant, non illicitum omnino est, quamquam laudabilius esset ab his abstinere.* Dein ad rationem dicimus, falsum per æq; falsum probari; cum falsum sit, licitum esse portare reliquias ex fiducia Dei & sanctorum, quorum sunt reliquiarum, ut loquitur Thomas; adversatur enim multis modis unicæ credendorum regulæ. Sunt alii, qui hujus rei antiquitatem in ecclesia urgent, inter quos Jesuita Bonartius in-*

comm.

comm. ad Esther. c. 8. v. 8. dicit, *ab ipsis Apostolorum & nostræ religionis parentum temporibus usitatum fuisse, pro amuleto evangelium ad collum suspendere.* Et paulo ante priscis temporibus evangelium velut Palladium quoddam, & apotropæum in mediis flammis adversus novam habebatur. Sed primo Delrio jam observavit canones non liceat 26. q. 5. non observetis 26. q. 7. non permittere orationes alias inscribi periaptis, præter orationem dominicam, & symbolum, sed usu catholico, id ad evangelium B. Joannis & alias scripturæ partes extensum esse, cum par in iis ratio procedat, nempe devotio ferentis & verborum sanctitas. Non ergo secundum canones antiquitas ratione evangelii obtineri potest. Si autem urgent patrum dicta & primitivæ ecclesiæ exempla, tunc hæc partim superstitionem sapiunt, partim ob fidei confessionem, recordationem doctrinæ perpetuam, aliasque rationes non contemnendas commendari possunt; illa autem longe aliud volunt.

§. 3. Baronius ad ann. 232. n. 13. scribit, quod de S. Cæcilia in actis legatur, consuevis-

siveviffe evangelium Christi gestare in pectore; & si fidem præstemus S. Andrea Apostoli actis (recte dubitat Cardinalis) etiam apostolorum temporibus id usurpatum, de quo & nos dubitamus: vel si factum, non nisi memoriæ causa id fecerunt, vel ut quidam putant, eo tempore, quo Ariani ecclesiam affligerunt, hoc evangelium secum detulerunt in testimonium fidei catholicæ & odium hæreseos illius virulentæ; vel ex superstitione, aut etiam jactatione peculiaris sanctitatis gestarunt. Hieronymus ad Matth. c. 23. fol. 33. F. *Pistariola illa decalogi, pbylacteria vocabant: quod quicumque habuisset ea: quasi ob custodiam & monimentum sui haberet: non intelligentibus phariseis, quod hæc in corde portanda sint, non in corpore: alioquin & armaria & arca habent libros: & notitiam Dei non habent. Hoc apud nos supersticiosæ mulierculæ, in parvis evangelis & in crucis ligno, & istiusmodi rebus: quæ habent quidem Zelum Dei, sed non juxta scientiam, usque hodie faciunt. Sunt autem parva Evangelia, quæ à mulieribus vice Φιλακτηρίων gestata fuerunt, ut Isido-*

rus Pelusiota lib. 2. epist. 150. ait: Scias phylacteria exiguos fuisse libellos, qui legem continebant, quos Judaeorum magistri ferebant, quemadmodum nunc uxores parva evangelia. Conf. du Fresne gloss. med. & inf. lat. Tom. 1. p. 442. Chrysostomus ad pop. Antioch. hom. 19. pag. m. 236. D. Tom. V. Non cernis ut mulieres & parvi pueri pro magna custodia collo evangelia suspendunt & ubique circumferunt, quocumque abierint? Tu evangelii mandata & leges mente describas, non auro & argento hic est opus, & pecuniis nec librum emere: voluntate sola nobis est opus & affectu anima expergefacta, & securius habebis evangelium, non extrinsecus sed in animae penibus ipsum reponens. Idem in comment. breviori in cap. Matth. 23. hom. 43. p. m. 355. A. Tom. 2. De hominibus itaque nostri temporis exponentes, de illis videmur exponere. Ergo sacerdotes ex eo, quod ab hominibus volunt videri iusti, phylacteria alligant circa collum, quidam vero partem aliquam evangelii scriptam. Dic sacerdos insipiens, nonne quotidie evangelium in ecclesia legitur ab hominibus? Cui

K

ergo

ergo in auribus posita evangelia nihil profuerunt, quomodo eum poterunt circa collum suspensa salvare? Deinde ubi est virtus evangelii, in figuris literarum, an in intellectu sensuum? Si in figuris, bene circa collum suspendis: si in intellectu, ergo melius in corde profuerunt, quam circa collum suspensa. In cap. Matt. 23. hom. 73 p. m. 105. Tom. 2.

Quanam sunt hac phylacteria & fimbria? Quoniam facile beneficiorum Dei obliviscebantur, idcirco Deus signa sua in libellis brevissime conscribi & manibus eorum apprehendi iussit: unde dictum est: Nec removebuntur ab oculis tuis. Hac phylacteria, quasi quaedam custodientia latine vocabant, sicuti multæ mulierum modo faciunt evangelia ex collo dependentes: & ut aliunde in memoriam reducantur, quod obliviosi crebro facere solent, filo digitorum strictius ligantes, id Deus cœu infantulis cito iussit facere. Hieronymus epist. 25. ad Paulam super obitu Blesillæ filiæ de hac scribit: Vacillabant (Blesillæ) agrotatione gressus & pallentem ac trementem faciem vix collum tenuè sustinebat, & tamen aut prophetam aut evangelium semper in manibus tenebat.

§. 4. Id adeo à Christianis observatum, fuit, ut ex gestatione evangelii, Christiani à persecutoribus fuerint agniti & detecti. Certum de hoc nos reddit Martyrium S. Eupli, quod nobis dedit Jo. Bapt. Cotelarius in monumentis ecclesiæ græcæ Tom. I. p. 192. seqq. Is enim, cum in secretarium introiit, immaculata ferens evangelia; ad eum ait Maximus: minime decentem rem tenes, & contrariam edictis Imperatorum nostrorum. Calvisianus Corrector interrogavit; Hæc unde nam sunt? An è domo tua delata fuere? B. Euplus respondit. Non habeo domum: id verò Dominus novit. Calvisianus excepit: Tunc illa huc apportasti? Reposuit Euplus: A me hic allata sunt, ut ipse vides. Calvisianus Corrector dixit: Et ego scio à te producta esse præsentem ac in conspectu meo. Quænam erga illa sint, lege ac effare mihi. Cumque legisset, secundum Matthæum, secundum Marcum, secundum Lucam, secundum Joannem, sancta Evangelia; Calvisianus Corrector dixit ad B. Euplum: Quidnam ista sunt? Et B. Euplus, domini Dei mei, inquit, lex est, quam su-

ſcepi ab eo. Calviſianus: à quonam acceperis ea, eloquere nobis. B. Euplus: Jam dixi tibi, quod à domino meo Jeſu Chriſto Filio Dei ipſa habuerim. Calviſianus pronuntiavit: Quandoquidam innotuit nobis ipſius confeſſio, in acta publica referatur. Et pag. 198. Poſthæc Calviſianus juſſit B. Euplum devinciri & magnum immaculatumque evangelium alligari collo ejus, ſicque per ludibrium abduci in carcerem. p. 200. Calviſianus eum juſſit capite truncari. Hic verò illum rogavit, ut temporis intervallum ipſi ad precandum concederetur. Quare aperto ſancto Dei Evangelio, prædicare cœpit Domini noſtri Jeſu Chriſti miracula. Adeo ut è plebe multi per eum illuminati fuerint. Tandem accepta ſententia, per gladium martyrio conſummatus eſt. Ex his Eupli actis & aliorum martyrum, ſatis conſtat ſcripturas Deificas, ut interdum appellantur, & libros Deificos, perſecutores ex mandato imperatorum petiſſe, quaſi viſſe, & acceptos igni dediſſe. Vid. *Baron. ad ann. 303. n. 10. ſeq. n. 50. ſeqq. ann. 304. n. 44. Jo. Dallæus adverſus latinorum traditionem,*

de religioso cultus objecto lib. 1. c. 25. pag. 205. seqq.

§. 5. Sed satis de hoc externo evangeliorum cultu, qui nullus est, si interno cordis affectu doctrina libris illis comprehensa non excolatur. Quemadmodum enim, concludo verbis sæpius citati autoris ad mentem Patrum, optimo jure reprehenditur Judæorum inanis ac præpostera religio, qui legis suæ codicem mira veneratione prosequuntur; substernunt mundissima lintea, procidunt, adorant, non contrectant nisi puris manibus, cum ea, quæ præcipue lex docet, impiè negligant. Ita nobis curandum est, ne quam sumus in caeremoniis religiosi cultores Evangelii, tam reperiamur in non observando prophani. Quorsum enim attinet codex e-bore, argento, auro, serico, gemmis ornatus, si vita nostra sordibus vitiorum, quæ execratur evangelium, oblita sit; si animus noster nullis evangelicis niteat virtutibus? Quid prodest liber admotus pectori, si quod docet abest à pectore; si quod damnat, regnat in corde? Quid sibi vult suffitus odoratus, si nobis sordet illius do-

doctrina, si vita nostra est odor lethalis? Quid prodest submissa ad codicem cervix, si nostræ cupiditates erectis cervicibus pugnant adversus ejus præcepta? Quid confert assurrexisse, si tota vita nostrata-
lis est, ut palam evangelicæ doctrinæ con-
temptum præ se ferat? Qua fronte, codicem exosculatur evangelicum, qui li-
bidini, qui avaritiæ, qui ambitioni, qui
gulæ, qui iracundiæ serviens, conspuat ev-
angelica præcepta? Qua fronte, inquam,
dat osculum libro nihil aliud dicenti, quam
pacem, quam mansuetudinē, quam chari-
tatem, qui contempta Christi doctrina, to-
tus livore tabescit, odio madet, ira fervet,
ulciscendi libidine fertur, rapitur, furit
in proximum suum; qui dum suo morem
gerit animo, fratrum vitam furialibus mi-
scet inimiciis? Quo ore complectitur,
& adorat evangelicum codicem, qui totis
vitæ studiis, huic mundo foederatus est,
quem velut hostem evangelica execratur
philosophia? Quin hæc magis admovea-
mus pectori, hæc osculemur animo, his
cervicem inflectamus, & tunc se res
bene habebit!

F I N I S.

